

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**SOUVISLOST MEZI BEZDOMOVECTVÍM
A ÚSTAVNÍ VÝCHOVOU**

AUTOR: JANA VARGOVÁ

KATEDRA: KATEDRA SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

VEDOUCÍ PRÁCE: PaedDr. MARIE VORLOVÁ

STUDIJNÍ PROGRAM: B 7508 SOCIÁLNÍ PRÁCE

STUDIJNÍ OBOR: PASTORAČNÍ A SOCIÁLNÍ PRÁCE

ROK ODEVZDÁNÍ: 2009

TITLE: „THE RELATION BETWEEN HOMELESSNESS AND INSTITUTIONAL UPBRINGING”

ANOTACE:

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou pobytu v zařízeních ústavní výchovy, zejména v dětských domovech a výchovných ústavech, jakožto faktoru souvisejícího s bezdomovectvím. V práci je využito teoretických podkladů odborných autorů z oblastí sociologie, sociální práce, psychologie i sociální patologie, dále vlastního výzkumu provedeného v organizaci zabývající se prací s osobami bez přístřeší, a konečně již provedených výzkumů a odborných šetření 1 615 těchto osob, realizovaných na území Prahy a Plzně.

KLÍČOVÁ SLOVA: náhradní výchova, ústavní výchova, dětský domov, výchovný ústav, zletilost, bezdomovectví, sociální integrace, sociální služby, služby sociální prevence, domy na půl cesty

ANNOTATION:

This bachelor thesis focuses on children's institutional upbringing, in particular in children's homes and upbringing institutions, and considers it as a factor causing homelessness. In the thesis theoretical analyses by experts from the fields of sociology, social work, psychology and social pathology. Furthermore, author's own research carried out in an organization devoted to work with homeless people as well as researches and specialized examinations that have been already done in the Prague and Pilsen regions are used.

KEYWORDS: substitute upbringing, institutional upbringing, children's home, upbringing institution, majority (majority of age), homelessness, social integration, social services, services of social prevention, halfway houses (asylum houses)

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem: „*Souvislost mezi bezdomovectvím a ústavní výchovou*“ napsala samostatně, výhradně s použitím uvedených pramenů. Souhlasím s tím, aby byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a soukromého studia.

Praha 30.10.2009

.....
Jana Vargová

Poděkování:

Chtěla bych tímto poděkovat vedoucí mé práce paní PaedDr. Marii Vorlové za připomínky a poskytování cenných rad.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	ZDROJE ZÍSKÁVÁNÍ ÚDAJŮ	3
3	PROBLEMATIKA ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	4
3.1	Význam rodiny	4
3.2	Náhradní výchova	4
3.2.1	Náhradní výchovná péče	5
3.3	Diagnostický ústav	7
3.4	Dětský domov	8
3.5	Dětský domov se školou	10
3.6	Výchovný ústav.....	11
4	PŘÍČINY UMÍSTĚNÍ DO ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	12
4.1	Příčiny umístění do dětského domova	12
4.2	Příčiny umístění do dětského domova se školou nebo do výchovného ústavu	13
5	RIZIKA ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	14
5.1	Negativní faktory ústavní péče ovlivňující socializaci dítěte	14
5.1.1	Problém samostatnosti dítěte:.....	14
5.1.2	Absence mužského vzoru:.....	15
5.1.3	Hranice individuálního přístupu.....	16
5.1.4	Citová deprivace.....	16
5.1.5	Problém bydlení	17
5.2	Problematika přechodu do Domu na půl cesty	18
6	ÚSTAVNÍ VÝCHOVA JAKO PŘÍČINA BEZDOMOVECTVÍ	20
6.1	Statistika počtů dětí v ústavní výchově	21
7	BEZDOMOVECTVÍ	22
7.1	Definice bezdomovectví.....	22
7.2	Příčiny bezdomovectví.....	25
7.3	Sociální služby určené osobám bez přístřeší:.....	25
7.3.1	Služby sociální péče:	25
7.3.2	Služby sociální prevence:.....	26
7.4	Podmínky pro zajištění sociální integrace osob bez přístřeší.....	29

8	VÝZKUMY	30
8.1	vlastní výzkum – Naděje:.....	30
8.2	Institut kriminologie a sociální prevence (IKSP).....	32
8.3	Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty	33
8.4	Výzkum sociálního kurátora pro Prahu 1:	34
8.5	Výzkum CAAT Plzeň	34
9	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ	37
10	ZÁVĚR	40
	Použité zdroje:.....	42
	Seznam tabulek a grafů.....	45
	Seznam příloh.....	46
	Výzkum prováděný v roce 2006 Institutem kriminologie a sociální prevence (IKSP) 1	
	Projekt IZPE – výzkum Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty.	2
	Výzkum sociálního kurátora pro Prahu 1	3
	Výzkum CAAT Plzeň.....	4
	Statistika počtů dětí v ústavní výchově.....	5

1 ÚVOD

Fenomén bezdomovectví provází lidstvo odjakživa a doposud se nikomu nepodařilo tuto problematiku vyřešit, odmyslíme-li si řešení patologická, ve smyslu izolace těchto jedinců do ústavů, jejich kriminalizování s následným umístováním do věznic nebo dokonce vyhlazování v koncentračních táborech, jak se dělo za II. světové války.

Od doby, kdy Ježíš vyslovil větu: „Chudé máte stále kolem sebe,...“¹ uplynulo dva tisíce let a během této doby bylo učiněno mnoho pokusů, jak chudobu vymýtit. Doposud se to však nikomu nepodařilo. Ježíšova slova tedy zřejmě svědčí o tom, že chudoba není přechodným jevem, ale provází (a bude provázet) lidstvo stále.

Ne každý chudý člověk je samozřejmě bez domova. Lze však konstatovat, že každý takto vyloučený jedinec žije v chudobě. Chudoba a osamělost jsou průvodním znakem těchto osob.

Lze se důvodně domnívat, že příčina bezdomovectví je multifaktoriální.

Odborníci se shodují na tom, že rodina je základní determinantou budoucího zdárného vývoje člověka a má nezastupitelné místo v jeho socializaci. Současný odborný názor vychází z přesvědčení, že jednou z příčin bezdomovectví je předchozí pobyt v některém ze zařízení ústavní výchovy. Ve své práci se proto chci zaměřit na případnou souvislost mezi předchozím pobytem v některém školském zařízení pro výkon ústavní výchovy a následnou sociální vykořeněností, vyústující v bezdomovectví.

Cílem této práce je proto získat odpověď na otázku:

- **Do jaké míry má předchozí pobyt v ústavní výchově vliv na vznik bezdomovectví?**

Jde o hlavní otázku mé bakalářské práce, kterou zodpovím na základě rozboru teoretických poznatků, provedením vlastního šetření a dále analýzou dostupných, již provedených výzkumů a šetření, s jejichž pomocí hodlám zodpovědět následující otázku:

- **Kolik osob bez přístřeší prošlo předchozím pobytem v zařízení ústavní výchovy?**

Vzhledem k tomu, že získané poznatky, se vzájemně překrývají, není tato práce dělena na teoretickou a praktickou část.

¹ Bible, Nový zákon, Mt. 26,11. str. 37

Jistě by nebylo bez zajímavosti zjistit, nakolik ústavní výchova ovlivňuje schopnost pozdějšího adekvátního sociálního fungování ve společnosti obecně, to však již přesahuje rámec této práce.

Termíny „bezdomevec“, „bezdomevectví“ a jejich varianty prošly určitým vývojem. V současné době je preferováno označení „osoby bez přístřeší“, a to zejména v souvislosti se zákonem č. 108/2006 Sb., který kategorii „bezdomevec“ vůbec nezná a používá právě označení „osoby bez přístřeší. K termínu „bezdomevectví“ se v současné době stále více jako alternativa objevuje termín „bezdomevství“. Tento obrat začal používat jako první zřejmě Hradecký ve své publikaci „Bezdomevství – extrémní vyloučení“ z roku 1996 s odkazem na to, že Ústav pro jazyk český nemá proti tomuto výrazu žádné námitky a lze jej užít jako alternativní označení. V této práci tedy budou používány obraty dle autorů citované literatury a „osoby bez přístřeší“ dle výše uvedeného zákona.

2 ZDROJE ZÍSKÁVÁNÍ ÚDAJŮ

Potřebné údaje byly získány na základě poznatků z odborných publikací, rozhovorů s odbornými pracovníky, vlastního výzkumu a statistického zpracování již provedených výzkumů:

- **zpracování údajů z odborných publikací:**

Poznatky týkající se problematiky ústavní výchovy spolu s riziky, a bezdomovectví, včetně statistických údajů Ústavu pro informace ve vzdělávání, týkajících se počtu dětí v zařízení ústavní výchovy a jejich migrace v průběhu školního roku.

- **rozhovory s odborníky**

Doplnění poznatků z odborných publikací o názory odborníků z praxe:

- sociální pracovníci nízkoprahového denního centra pro osoby bez přístřeší a bývalí pracovníci Domu na půl cesty
- ředitel dětského domova v Dolních Počernicích
- zástupkyně ředitele dětského domova v Dolních Počernicích
- pracovnice Oddělení orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) úřadu Městské části Praha 2

- **výzkumy**

- vlastní - analýza dat získaných z osobních karet **284** uživatelů sociální služby Nízkoprahové denní centrum v o.s. Naděje, pobočka Praha
- výzkum IZPE – výzkum „*Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty*“, prováděný u **900** klientů nízkoprahových denních center a azylových domů v pěti organizacích, které na území Prahy poskytují služby osobám bez přístřeší
- výzkum IKSP u **157 bezdomovců** v rámci projektu „*SONDA*“ v Praze
- výzkum sociálního kurátora pro Prahu 1 u **123** osob bez přístřeší
- výzkum CAAT v Plzni týkající se **172 bezdomovců** v rámci projektu „*Analýza situace bezdomovců v Plzni*“

3 PROBLEMATIKA ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

3.1 Význam rodiny

Pro důležitý pohled na zkoumanou problematiku se jeví vhodné popsat funkci rodiny a dále vymezit formy alternativ náhradní výchovy, pokud rodina v některé ze svých funkcí selhává.

Matějček² mluví o rodině jako o prostředí citově vřelém a stálém, ve kterém se musí vzájemně propojovat dvě podmínky nutné pro zdravý vývoj dítěte. Obě se však týkají lásky. Za prvé jde o lásku rodičů k dítěti, a za druhé o lásku rodičů jeden k druhému. Na první pohled jsou to samozřejmé skutečnosti, které většinová společnost uznává. Realitou však je, že téměř každé druhé manželství se rozpadá, takže dítěti jeden rodičovský vzor chybí. Pokud se rodiče rozvedou nebo spolu sice žijí, ale vztah není provázen láskou, dítě láskyplný vztah nezažije. *„Ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi patří Česká republika mezi země s nadprůměrnou intenzitou rozvodovosti. Během prvních šesti měsíců roku 2009 bylo rozvedeno 14,9 tisíce manželství. Za stejné období bylo uzavřeno 18,7 tisíce manželství“.*³

Existují dokonce rodiny patologické, ve kterých jsou dítěti předávány negativní výchovné vzory (alkoholismus, násilí v rodině nebo kriminalita). Je-li nevhodné výchovné klima v rodině navíc podpořeno např. frustrací partnerů z problematických vztahů, může to vést až k nevratným sociálně patologickým nebo dokonce psychopatologickým následkům. K tomu Vágnerová:⁴ *„Pokud je rodina v určitém ohledu dysfunkční, některé důležité potřeby člověka zůstanou pravděpodobně neuspokojeny, a rodina se pro své členy stane spíše zdrojem zátěže.“*

Za takových okolností je třeba zvážit odebrání dítěte z biologické rodiny a jeho umístění v náhradní péči.

3.2 Náhradní výchova

Náš sociálně-právní systém umožňuje následující formy výchovy mimo vlastní rodinu:

² Matějček, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum 1986, s. 9

³ Statistika ČSÚ. Informace o roce 2009. Dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/kalendar/aktuality>

⁴ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. 1999, s. 317

- Náhradní rodinná péče (osvojení a pěstounská péče)
- náhradní výchovná péče (ústavní výchova)

Optimální alternativou je náhradní rodinná péče, ale tu není možné poskytnout každému dítěti a nastupuje proto ústavní výchovná péče. Z hlediska zaměření této práce bude pojednáno výhradně o problematice náhradní výchovné péče.

3.2.1 Náhradní výchovná péče

Náhradní výchovná péče – „je forma péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině. Nejčastěji jde o péči ústavní, v níž je dítě vychováváno až do své dospělosti.“⁵

Ústavní výchova

Ústavní výchova je státem řízena podle věku dítěte.

K zařízením léčebně preventivní péče se přiřazují:

- Kojenecké ústavy
- Dětské domovy a jesle, pečující o všestranný rozvoj dětí ve věku do tří let⁶

Tyto instituce jsou zdravotnickými zařízeními, kde probíhá náhradní výchovná péče o děti v prvních třech letech života. Jsou prvním stupněm ve struktuře náhradní péče. Matějček zdůrazňuje, že původně tyto ústavy sloužily jako zdravotnická zařízení, ale od 60. let důvody k přijetí dětí jsou spíše sociální.⁷

Zákon č. 109/2002 Sb.⁸ uvádí následující typy jednotlivých školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, které spadají do rezortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy:

- Diagnostický ústav
- Dětský domov
- Dětský domov se školou
- Výchovný ústav

⁵ Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál 1999. s. 31

⁶ Zákon č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu, § 38

⁷ Matějček, Z. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál 1999. s. 39

⁸ Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, § 2

„Školská zařízení tvoří soustavu institucí různých typů, které zajišťují ústavní výchovu dětem a mládeži ve věku 3 - 18 let nebo do ukončení přípravy na povolání (případně do 19 let, je-li dítěti nařízena ochranná výchova).“⁹

Pro účely této práce bude krátce pojednáno o všech těchto zařízeních, a to z hlediska jejich právního ukotvení a účelu.

⁹ Svobodová, M.: *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče bez rodinného zázemí v České republice*. Praha 2002, str. 18

JEDNOTLIVÁ ZAŘÍZENÍ ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

3.3 Diagnostický ústav

Zákon č. 109/2002 Sb. charakterizuje diagnostický ústav jako zařízení, které přijímá děti, o které by se za jiných okolností měli starat rodiče nebo jiné osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu, děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou, zpravidla ve věku od 3 do 18 let, popřípadě 19 let. „*Diagnostický ústav plní úkoly diagnostické, výchovně vzdělávací, terapeutické (v oblasti psychologické, sociální, pedagogické), organizační, metodické a koncepční.*“¹⁰

Diagnostický ústav tyto děti na základě výsledku komplexního hodnocení a zdravotního stavu umísťuje do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů, s výjimkou dětí, které jsou v zařízeních na žádost osob odpovědných za výchovu. Z hlediska budoucího života dítěte v ústavu má proto diagnostický ústav zásadní úlohu. „*Děti jsou do diagnostického ústavu přijímány zpravidla po předchozí dohodě s příslušným orgánem sociálně právní ochrany dětí*“¹¹.

Pobyt v diagnostickém ústavu trvá zpravidla 8 týdnů. Vyžaduje-li to zájem dítěte, např. pokud potřebuje dokončit školní docházku, může být doba pobytu prodloužena.

- „Diagnostický ústav se vnitřně člení na čtyři pracoviště, relativně samostatná oddělení. Tvoří je pracoviště *diagnostické, výchovně vzdělávací, sociální práce a záchytné*. Základní organizační jednotkou je *výchovná skupina*. V diagnostickém ústavu jsou zřizovány nejméně tři výchovné skupiny. V jedné skupině mohou být nejméně čtyři, nejvíce šest svěřenců. Výjimky z tohoto počtu může v opodstatněných případech udělovat ministerstvo.

„*Diagnostické ústavy jsou diferencovány podle věku svěřenců, popřípadě i podle pohlaví. Pro mladistvé svěřence, kteří již neplní povinnou školní docházku, jsou zřizovány diagnostické třídy, v nichž je zajišťována jejich příprava na budoucí povolání. Počet žáků v diagnostické třídě se shoduje s počtem svěřenců ve výchovné skupině.*“¹²

¹⁰ Jedlička, R. et al. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha 2004. Str. 309

¹¹ Vyhláška ze dne 22.9.2003, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

¹² Jedlička, R. et al. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha 2004. Str. 310

3.4 Dětský domov

"Jedná se o zařízení pro děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají poruchy chování, zpravidla ve věku od 3 do 18 let. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova."¹³ Dětský domov zajišťuje péči výchovnou, hmotnou a sociální.

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, přinesl zásadní změnu v koncepci dětských domovů, a sice přechod z internátního typu na rodinný ve všech dětských domovech na území České republiky. Jedlička¹⁴ uvádí, že základní organizační jednotkou dětského domova rodinného typu je rodinná skupina dětí zpravidla různého věku i pohlaví. Sourozenci bývají zařazováni do stejné skupiny, kterou vede stálý tým vychovatelů. Tato skupina vede takový režim dne, komunikaci, hospodaření a zacházení se svěřenými prostředky, aby se co nejvíce podobala zvyklostem běžné rodiny. Zákon č. 109/2002 Sb. uvádí, že v dětském domově je možné zřídit nejméně dvě, a nejvíce šest rodinných skupin, přičemž rodinnou skupinu tvoří nejméně 6 a nejvíce 8 dětí. Výjimky z tohoto počtu uděluje ministerstvo.

V principu, dle Valenty¹⁵, jde o to, aby se vytvořil malý, intimní kolektiv, který by nesl některé znaky přirozené rodiny.

Ředitel dětského domova v Dolních Počernicích uvedl, že kapacita domovů se průměrně pohybuje kolem 30 – 40 dětí na ústav. Avšak ještě v roce 2004 kapacita přes platnost zákona č. 109/2002 Sb. bohužel v některých dětských domovech dosahovala až sedmdesáti dětí.

Pro téma této práce považuji za potřebné uvést i charakteristiku internátního typu dětského domova, protože současné osoby bez přístřeší zpravidla absolvovali ústavní výchovu v době, kdy rozdělení ústavní péče dle kritérií zákona č. 109/2002 Sb. ještě neexistovalo, takže zkoumaná sociální skupina prošla převážně internátním typem dětského domova.

Zákon České národní rady¹⁶ ze dne 26. června 1978 o školských zařízeních uváděl dětský domov jako „internátní výchovné zařízení pro výkon ústavní výchovy dětí a

¹³ Svobodová, M.: *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče bez rodinného zázemí v České republice*. Praha 2002. s. 20

¹⁴ Jedlička, R. et al.: *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004. s. 310

¹⁵ Valenta, V. *Aplikace rodinné výchovy na činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem: KPÚ, 1975. s. 13.

¹⁶ Zákon České národní rady č. 76/1978 Sb. ze dne 26.6.1978 o školských zařízeních

mládeže, zajišťující výchovnou, hmotnou a sociální péči dětem a mládeži s normálním duševním vývojem“. Děje se tak z důvodu, kdy děti nemohou být vychovávány ve vlastní rodině a nemohou být osvojeny nebo umístěny v jiné formě náhradní rodinné péče. V zařízení tohoto typu se předpokládal krátkodobý pobyt asi tak do dvou let. Realita ovšem byla taková, že se děti většinou neměly kam vrátit nebo se vrátit nemohly a strávily zde řadu let svého života. Uvedený zákon sice zmiňuje dětský domov rodinného typu pro děti a mládež, u kterých se předpokládal dlouhodobý pobyt v dětském domově, ale minimálně počtem dětí ve výchovné skupině nedosahoval charakteristiky pro rodinný typ. Dětský domov internátního typu zajišťoval všechny služby pro všechny děti jednotně, tzn. činnosti jako vaření, úklid, nakupování atd. se odehrávaly bez jejich přičinění.

Některé nedostatky internátního systému zformuloval Valenta¹⁷:

"Pro značnou část vychovatelů je vychovatelství zaměstnáním a ne povoláním.

Vychovatelé se často střídají ve službě, čímž se často mění vnitřní mikroklíma. Dochází k nedostatečné vazbě dítěte k vychovateli, která prohlubuje citovou otupělost dětí.

Internátní systém trpí často na formalismus výchovných plánů.

Skladba výchovného kolektivu je do značné míry nepřírozená, často homogenní.

Kontakty mezi dítětem a vychovatelem mají jednostrannou vazbu (příkaz – zákaz – trest).

Individualita dítěte je často zatlačována do pozadí, systém trpí přeorganizovaností veškeré činnosti.

Výchovné skupiny jsou poměrně početné, což ztěžuje individuální přístup vychovatele k dítěti a znemožňuje navázání trvalých a hlubokých citových vazeb.“

Už zde začíná problém budoucího začlenění dítěte do samostatného života. Životní styl v rodině je, nebo by alespoň měl být, jiný. Dítě se účastní podle svých možností různých domácích prací nebo je alespoň běžně přítomno chodu domácnosti a utváří si pojem o každodenním životě. Děti v dětském domově internátního typu nemají většinou k těmto aktivitám přístup.

¹⁷ Valenta, V. *Aplikace rodinné výchovy na činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem: KPÚ, 1975. s. 6.

Je otázka, nakolik mohou být tyto problémy charakteristické jen pro internátní typ. Domnívám se, že se mohou vyskytovat též v dětském domově rodinného typu.

3.5 Dětský domov se školou

Zákon č. 109/2002 Sb. nahradil dětský výchovný ústav koncepcí dětského domova se školou. Dětské domovy se školou jsou zřizovány pro děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Rodinnou skupinu tvoří pět až osm dětí, zpravidla různého věku a pohlaví. Sourozenci se zařazují do jedné rodinné skupiny; výjimečně je možné zařadit je do různých rodinných skupin, zejména z výchovných, vzdělávacích nebo zdravotních důvodů. Pro děti se závažnými poruchami chování, které z těchto důvodů nemohou plnit povinnou školní docházku v jiné škole, zřizovatel zařízení zřizuje školu s odpovídajícími vzdělávacími programy jako součást zařízení.

„Děti, které po dokončení povinné školní docházky pro závažné poruchy chování nemohou být zařazeny do jiné školy poskytující střední vzdělávání, zřizovatel zařízení může jako součást zařízení zřídit školu poskytující střední nebo střední odborné vzdělání. Pro děti, které nedosáhly základního vzdělání, zajistí ředitel zařízení příslušný vzdělávací program. Pokud následné vzdělávání po povinné školní docházce nelze zřídit a nemůže-li se dítě po ukončení povinné školní docházky pro pokračující závažné poruchy chování vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu“¹⁸.

Účelem dětského domova se školou je zajišťovat péči o děti:

a) s nařízenou ústavní výchovou,

1. mají-li závažné poruchy chování, nebo
2. které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči, nebo

b) s uloženou ochrannou výchovou,

c) jsou-li nezletilými matkami a splňují podmínky stanovené v písmenu a) nebo b), a jejich děti,

kteří nemohou být vzděláváni ve škole, jež není součástí dětského domova se školou.

¹⁸ Zákon č. 109/2002 Sb., § 13, odst. 6

Pokud v průběhu povinné školní docházky pominuly důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě na základě žádosti ředitele dětského domova se školou zařazeno do školy, která není součástí dětského domova se školou.

3.6 Výchovní ústav

Je určen pro výkon ústavní výchovy dětí zpravidla starších 15 let s významnými poruchami chování nebo výkon ochranné výchovy. Zákon č 109/2002 Sb. však uvádí, že do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, má-li uloženu ochrannou výchovu, a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Výjimečně, v případech zvláště závažných poruch chování, lze do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou mladší 15 let. Dále sem mohou být umístěny nezletilé matky a jejich děti, pakliže potřebují výchovně léčebnou péči.

Základní organizační jednotkou, tak jako v diagnostickém ústavu, je výchovná skupina. Tvoří ji nejméně 5 a nejvíce 8 dětí. Děti se do výchovných skupin zařazují se zřetelem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby.

Jedlička¹⁹ doplňuje, že jednotlivé typy či oddělení výchovných ústavů mohou být určeny podle specifikace výchovného problému např. výchovný léčebný ústav – ústav pro svěřence s drogovou závislostí, pro svěřence s hyperaktivitou, výchovný ústav pro nezletilé matky s dětmi, výchovný ústav s ochrannou výchovnou péčí, preventivně výchovnou péčí ve školských zařízeních apod.

¹⁹ Jedlička, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha 2004. str. 311

4 PŘÍČINY UMÍSTĚNÍ DO ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

4.1 Příčiny umístění do dětského domova

Do dětského domova jsou umísťovány děti s nařízenou ústavní výchovou, které však nemají závažné poruchy chování.

Svobodová²⁰ poukazuje na názor odborníků, že se ve společnosti vždy budou objevovat rodiče, kteří dočasně nebo trvale nebudou schopni nebo ochotni své děti vychovávat, a to z mnoha příčin. Může se jednat o chronicky fyzicky nebo duševně nemocné rodiče, rodiče, kteří jsou opakovaně ve výkonu trestu odnětí svobody o děti se nestarají např. z důvodu závislosti apod. Často jde o rodiče, kteří sami vyrůstali v disharmonickém prostředí či v ústavních zařízeních.

Svobodová dále předkládá přehled důvodů přeřazení dítěte do dětského domova, a to v pořadí od 1 (nejčastější) do 7 (nejméně časté) důvody přeřazení dítěte:

- 1) nezvládnutá výchova,
- 2) zanedbávání, zneužívání a týrání dětí,
- 3) trestná činnost rodičů,
- 4) alkoholismus rodičů,
- 5) nízká sociální úroveň rodiny (často se však objevuje jako sekundární příčina),
- 6) prostituce matky,
- 7) osiření

Nejčastější příčinou umístění dítěte do dětského domova je tedy neplnění některé ze základních funkcí rodiny, kdy je negativně ovlivněn psychický vývoj, utváření osobnosti a socializace dítěte.

Čáp²¹ vymezuje základní funkce, které tradiční rodina plní:

- **biologická nebo-li reprodukční funkce** – zajišťuje reprodukci, narození dítěte a péči o něj
- **ekonomická nebo-li hospodářská funkce** – má na starost hospodaření a vedení domácnosti. Dnes je rodina spíše než výrobní jednotkou jednotkou spotřební.

²⁰ Svobodová, M., Vrtbovská, P.: *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče bez rodinného zázemí v České republice*. Praha 2002. Str. 10

²¹ Čáp, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha 1993. Str. 271

- **výchovná funkce** - někteří autoři tuto funkci nazývají socializační. Rodina uvádí dítě do společnosti, učí ho normám a základním způsobům společenského chování.

- uspokojování potřeb sociálního styku, porozumění, vzájemné pomoci, lásky, jistoty a dalších.

Příčiny umístění do dětského domova tedy leží mimo osobnostní charakteristiky dětí, příčinami jsou zejména problémy na straně rodičů.

4.2 Příčiny umístění do dětského domova se školou nebo do výchovného ústavu

U dětí, které mají problémy výchovného rázu, připadá v úvahu umístění do dětského domova se školou nebo do výchovného ústavu.

V dětském domově se školou jsou děti od šesti let zpravidla do ukončení povinné školní docházky, kterým byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova.

„Do výchovného ústavu jsou umísťovány děti starší patnácti let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Výjimečně sem může být umístěno dítě starší dvanácti let, u kterého se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou.“²²

Příčiny umístění do těchto typů zařízení tedy leží na straně dětí.

²² Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. §§ 12-14

5 RIZIKA ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

Jak již bylo zmíněno, rodina kromě jiných funkcí významně napomáhá postupnému zařazování se dítěte do společnosti. Tento proces se nazývá socializace. Dle Hartla²³ se tak děje pomocí **nápodoby a identifikace**. „*Nápodoba je vědomé či nevědomé opakování chování, které jedinec pozoruje u jiných jedinců; pramení z napodobovacího pudu jako vrozené potřeby a schopnosti napodobovat okolí.*“ „...*Identifikace je nevědomý pochod, při němž se člověk ztotožňuje s jedincem, skupinou, organizací, které mu imponují.*“ Z toho vyplývá, že dítě napodobuje a nejvíce se identifikuje se členy své rodiny, protože od narození s nimi tráví nejvíce času.

Chybí-li rodina, nebo neplní-li socializační funkci a nenajde-li se pro dítě rodina náhradní, měl by ji v této úloze nahradit výchovné ústavní zařízení. Vedle některých nesporných výhod, zejména v případě, když pobyt v rodině je pro dítě přímo ohrožující, když je rodina dysfunkční nebo krajně nepodnětná, má ale pobyt v náhradním výchovném zařízení i své negativní stránky.

5.1 Negativní faktory ústavní péče ovlivňující socializaci dítěte

Zákon č. 109/2002 Sb. přinesl mnoho pozitivních změn do celkové koncepce ústavních výchovných zařízení, a to především výhradně rodinným typem péče v dětském domově, ale podle ředitele dětského domova v Dolních Počernicích ani tato koncepce nenahradí rodinu. Existuje pro to mnoho důvodů.

5.1.1 Problém samostatnosti dítěte:

Postavení dítěte v ústavu je velmi specifické. Ačkoli současný trend dětských domovů je podobat se co nejvíce rodinnému prostředí, dítěti nikdo nemůže nahradit rodiče. Dítě i přes vlídné prostředí ústavu vlastně vyrůstá samo a mělo by být ze stran vychovatelů vedeno k tomu, aby po opuštění dětského domova bylo schopné se o sebe postarat. Toto je však úkol pro ústav nejtěžší, protože jakákoli forma ústavní výchovy neumožňuje dítěti být ve svých osmnácti letech zcela samostatné. V některých ústavech si chovanci např. nemohou ani vyměnit prasklou žárovku v pokoji. Také možnost samostatně si upravit pokoj tak, aby chovancům vyhovovalo uspořádání nábytku (nejde tedy jen o

²³ Hartl, P. *Psychologický slovník*. Praha 1994. str. 75, 117, 194

výzdobu pokoje) je mnohde velmi problematické. Děti jsou tudíž navyklé pasivně přijímat daný stav, nepodílejí se na rozhodování, které se týká jich samých, tak jak je to běžné v normálně fungujících rodinách. Svobodová např. uvádí:

„Obtížná integrace klientů do společnosti je řešena ohlášením jejich odchodu sociálnímu kurátorovi půl roku předem. Nepřipravenost, absenci sociálních dovedností a neschopnost klientů vyrůstajících v ústavní výchově uspět ve společnosti (vyjma institucí fungujících na skutečně rodinném principu) však toto ustanovení neřeší.“²⁴

Bývalí pracovníci z domu na půl cesty uváděli, že klienti přicházející z internátního typu dětského domova se vyznačovali vysokou nepřiměřeností v otázkách samostatné výzdoby pokojů a nestálostí v názorech na úpravu pokoje (byla-li jim dána možnost pokoj si upravit dle svých představ, byli někteří z nich schopni nábytek přestavovat i čtyřikrát do týdne, a to způsobem naprosto nepraktickým a nevhodným).

„Odborné výzkumy dokazují, že ústavní výchova nezabezpečuje kvalitní život a vývoj dítěte a jeho integraci do společnosti. Negativní následky ústavní výchovy zůstávají navždy součástí jednotlivých lidských osudů a zároveň ohrožují společnost v podobě sociálně-patologických jevů.“²⁵ Tento názor Svobodové by si rozhodně zasloužil bližší specifikaci odborných výzkumů, které autorka zmiňuje

5.1.2 Absence mužského vzoru:

Dalším z rizik ústavní výchovy je to, že v řadách vychovatelů se objevují spíše ženy a děti postrádají mužský vzor. M. Vágnerová²⁶ zdůrazňuje, že role otce je stejně důležitá jako role matky. Uvádí, že i mezi dítětem a otcem se může vytvářet citová vazba. Citově bezpečný vztah s oběma rodiči přináší dítěti výhody: vytváří pevnější zázemí a poskytuje různorodé zkušenosti. Otcové slouží svým synům jako model mužského chování, s nímž se mohou identifikovat. Pro budoucí samostatný život dětí jsou jejich zkušenosti s modelem chování rodičů nezbytné. Absence mužských vychovatelů může být zvláště pro chlapce velkým problémem.

²⁴ Svobodová, M., Vrtbovská, P.: *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče bez rodinného zázemí v České republice*. Praha 2002. Str. 26

²⁵ Svobodová, M., Vrtbovská, P.: *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče bez rodinného zázemí v České republice*. Praha 2002. Str. 42

²⁶ Vágnerová, M. *Vývojová psychologie*. Praha 2000. str. 98

5.1.3 Hranice individuálního přístupu

Jak konstatovala zástupkyně ředitele dětského domova v Dolních Počernicích, vychovatelky se snaží o individuální přístup, např. dovolují-li jim to možnosti, udělají si kdykoliv čas na neformální přátelský rozhovor, ve kterém se snaží poskytnout i praktické rady do života. Přesto však jejich přístup je a musí být profesionální. Projevuje se např. v tom, že si nemohou dovolit věnovat celou svou péči jednomu dítěti nebo dát najevo, že mají nějaké dítě "radši". Děti pochopitelně touží mít "tetu" jen pro sebe, tak jako v rodině. Touží, aby ho tetka měla ze všech nejradši. Podle zástupkyně ředitele však dětský domov nikdy v životě nemůže nahradit rodinu.

"Žádá-li vychovatel mladistvé chovance, aby mu říkali táto, či instruuje-li vedoucí ústavu pro svobodné matky své pracovníky, aby dělali "babičky" dětem a "matky" klientkám, aranžuje se tak konfuze rolí, komplikující vztahy jak klientům, tak profesionálům. Je třeba tu připomenout triviální fakt – vychovatel není otcem klienta, může být nanejvýš postavou v něčem otce připomínající. V něčem může připomínat i kamaráda, v něčem učitele, ale především je reálnou figurou, která má zastávat reálnou profesionální roli. Otec není za svou otcovskou úlohu placen a nevykonává ji osm hodin denně."²⁷ Dle Matouška může podpořit snahu vychovatele stylizovat se do úlohy rodiče i samo dítě a to svojí bezradností, svou potřebou citové opory, někdy i svým sklonem k intrikování. "Je-li na straně profesionála i na straně klienta dostatečně silný motiv a nedostatečně vyvinuté zábrany, může dojít ke vzájemnému stržení do kvazirodinných rolí, jež převládnu nad rolemi odpovídajícími postavení obou stran v ústavu. Takový vztah nevyhnutelně vede k infantilizaci klienta, ke snižování jeho odpovědnosti za sebe sama, k posilování jeho vazby na profesionála i na ústavní prostředí a k oslabování jeho schopnosti obstat v samostatném životě mimo ústav. Zvláště tam, kde jde o dospívající a mladé dospělé, je nutno před tímto matením rolí varovat."

5.1.4 Citová deprivace

Deprivace je nedostatečné uspokojování základních potřeb. Děti vychovávané ve větších skupinách, v nichž se na směny mění pečující osoby, jsou několikanásobně méně než v rodině podněcovány ze strany dospělého, a mají také několikanásobně méně příležitosti upoutat dospělého svým projevem. Deprivované ústavní děti působí ve srovnání se svými vrstevníky vychovávanými v rodinách jako méně nadané, pomalejší,

²⁷ Matoušek, O. *Ústavní péče*. Praha 1999. Str. 122.

někdy také hyperaktivní. Tyto následky ústavní výchovy, nazývané deprivacním syndromem, jsou tím vážnější a tím hůře odstranitelné, čím dříve se dítě do ústavní výchovy dostalo a čím déle v ní bylo.

Nejzávažnějším rizikem dlouhodobého pobytu v ústavu je tzv. hospitalismus, tedy stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní, „civilní“ život..V ústavu má klient plné zaopatření, někdo pro něho vaří, stará se o finance, někdo topí, někdo mu pere...“²⁸

(V extrémní podobě je stav hospitalismu známý z věznic pod termínem „prizonizace“. Nejde jen o to, že se „někdo“ stará. K hospitalismu i prizonizaci patří i adaptace na takové formy kooperace s ostatními, které jsou ve většinové společnosti neakceptovatelné – vulgární mluva, specifická gesta i formy prožívání některých situací.)

Všechny uzavřené instituce s autoritativním režimem jsou výtečnou živnou půdou pro šikanování... Věznice a nápravné ústavy pro mládež mají tendenci vytvářet zvláštní subkulturu, v níž jsou násilné činy posuzovány zcela odlišně od toho, jak je posuzuje občanská společnost a soudy...“²⁹

5.1.5 Problém bydlení

Pokud osoba propuštěná z ústavní výchovy nadále žije mimo svou orientační rodinu, znamená to pro ni najít si s prací také ubytovnu nebo podnájem. Bohužel v dnešní době již klasické podnikové ubytovny neexistují, v úvahu tedy připadají ubytovny tzv. komerční, kde je ale pobyt dražší. Noví spolubydlící, mnohdy tři i čtyři osoby, bývají lidmi propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody, zahraničními dělníky apod. V případě podnájmu, který je obzvláště v Praze klienty vyhledáván z důvodu nižších poplatků než u bytů nájemních, dochází často k ubytování bez jakékoli smlouvy. Takové bydlení je nutno považovat za nejisté. Mladí lidé sice odcházejí z dětského domova s finanční částkou nebo věcným darem v hodnotě až 15 000 Kč. Toto gesto je třeba vnímat kladně, zároveň je však nutno říci, že uvedená částka rozhodně neřeší problémy spojené s ubytováním, tím méně všechny problémy, vznikající při pokusu takovéto osoby přejít do běžné společnosti.

Samostatnou kapitolou je získání obecního nebo sociálního bytu od obce v trvalém bydlišti. Jednak některé děti mají trvalé bydliště na adrese příslušného dětského

²⁸ Matoušek, O. *Ústavní péče*. Praha 1999. str. 118

²⁹ Matoušek, O. *tamtéž*, str. 119

domova, a pak také proto, že tito lidé nemají žádnou přednost v získání bytu. Zákon č. 109/2002 Sb. ukládá, že se dítěti, které odchází ze zařízení, poskytuje ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce a dále má být následující dva roky po opuštění zařízení dítěti zajišťována pomoc při řešení tíživých životních situací. Zástupkyně ředitele dětského domova v Dolních Počernicích konstatuje, že se snaží pomáhat dětem, přicházejícím z ústavní výchovy, hledat zaměstnání. Dále uvedla, že sociální pracovnice sice píše žádost obci o byt pro dítě, které je na odchodu z dětského domova, ale čekací lhůta je velmi dlouhá a následně pak bývá problém žadatele dostihnout. Vážne také ustanovení o dvouleté pomoci při řešení tíživých situací, a to zejména z toho důvodu, již zletilí odchovanci těchto zařízení většinou nenechávají zpětnou vazbu o svém dalším působení, resp. pobyt těchto osob se často mění, takže jsou běžnými metodami nezastižitelné. O pomoc by vzhledem ke svému věku navíc museli sami požádat, nelze jim ji vnucovat.

Otázku bydlení dětí propuštěných z ústavní z ústavní nebo ochranné výchovy by měla řešit obec v místě trvalého bydliště, konkrétně oddělení sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). Kurátor pro mládež má děti v ústavním zařízení navštěvovat několikrát do roka, monitorovat jejich situaci a po propuštění jim být nápomocný a to včetně bydlení. Jak sdělila pracovnice z OSPOD na Praze 2, pokud mladý člověk propuštěný z ústavní výchovy neměl kam jít, mohl nastoupit nejdříve na tři měsíce do tréninkového bytu v rámci domu s pečovatelskou službou a pakliže se osvědčil, získal sociální byt na dobu určitou (cca na 1 rok).

Pracovnice azylového domu pro matky s dětmi v Praze 5 však uvedla, že bytů, vhodných k tomuto typu pomoci, na území Prahy stále ubývá, takže je problém ubytovat tímto způsobem např. právě matky s dětmi.

5.2 Problematika přechodu do Domu na půl cesty

Příčin, proč mladí lidé nemají po opuštění ústavního prostředí kam jít, je více; do své původní rodiny se z různých důvodů vrátit nemohou. I když se tam vrátí, často z důvodů neřešitelných problémů rodinu opět opouští. Z poznatků bývalých sociálních pracovníků Domu na půl cesty Vršovice rovněž vyplývá, že v původní rodině bývá značný výskyt sociálně patologických jevů, takže pobyt zde pro mladého člověka, který se vrací z ústavní péče, představuje značné sociální riziko. Častá je nezaměstnanost klíčových

rodinných příslušníků i jejich závadové chování, kam lze řadit nadměrné pití alkoholu, užívání dalších návykových látek nebo dokonce kriminalitu.

Pobyt v Domě na půl cesty se zde proto jeví jako vhodné řešení. Jak jsem však v průběhu rozhovorů s bývalými pracovníky Domu na půl cesty zjistila, právě zde nastávají skutečné problémy. Uzavření smlouvy je akt odlišný od nuceného umístění. V kombinaci s právě dosaženou zletilostí dochází ze strany bývalých chovanců k porušování řádu, konzumaci alkoholu, tendencím ke změně dohodnutých pravidel, a to většinou způsobem, který je pro organizaci nepřijatelný, apod. Budování bytů ze strany dětských domovů pro mladé dospělé, dřívější chovance, se jim přesto jeví jako jednoznačně nejlepší řešení z těch, která se v současné době nabízejí.

K efektivitě ústavní péče se rovněž vyjadřuje Svobodová:

„Děti vychované mimo vlastní rodinu mají vyrůst v samostatné dospělé jedince schopné uplatnění v běžné společnosti, a to ve všech rolích, které jsou pro život člověka a společnosti významné (role občana, člena rodiny, pracovníka a vlastníka)....

Následky ústavní výchovy se projevují v nízké nebo snížené schopnosti jedinců vyrostlých v ústavech zastávat své společenské role (občan, člen rodiny, pracovník, spotřebitel, vlastník).

Společenský charakter těchto následků s sebou přináší nutnost dalších investic do řešení problémů: sociální dávky, podpora v nezaměstnanosti, sociální služby (azylová zařízení, domy na půli cesty, krizová centra, denní centra, léčebny pro drogově závislé, náklady trestních řízení a pobytů ve vězeních ad.)“³⁰.

Autorka dále pro dokreslení situace uvádí příklad dívky Elišky, která po absolvování ústavní výchovy nastoupila v domě na půli cesty, nicméně v současné době žije jako bezdomovkyně.

³⁰ Svobodová, M., Vrtbovská, P.: *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče bez rodinného zázemí v České republice*. Praha 2002. Str. 56,57

6 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA JAKO PŘÍČINA BEZDOMOVECTVÍ

Pobyt v ústavním zařízení je mnoha odbornými autory považován za příčinu následného bezdomovectví.

„Významný počet zjevných i skrytých bezdomovců se rekrutuje z odchovanců dětských domovů. Mladí lidé po dovršení 18 let přicházejí často nepřipravení na samostatný život, chybí jim kvalifikace, vzdělání, nemají zázemí, na které by se v různých svízelných obrazech obraceli, nejsou materiálně zajištěni, neumějí pracovat, protože nemají pracovní návyky. Zcela zákonitě se stávají členy různých skupin, kterými jsou využíváni a vydíráni.“³¹

Např. Diviš³² uvádí na základě zahraničních výzkumů jako spouštěcí faktory bezdomovectví m.j. opuštění institucionální péče.

Kosová³³ popisuje dvě skupiny mladistvých, které se dostávají do situace bezdomovectví:

„Významnou skupinou mezi potenciálními a latentními bezdomovci tvoří mladí lidé, kteří po dosažení osmnácti let opouštějí ústavní zařízení nebo pěstounské rodiny“. Autorka dále zmiňuje syndrom ústavní závislosti, který vzniká návykem dospívajících na ústavní režim, spojený s automatickým zajištěním každodenních potřeb obyvatel ústavu. „Z takového návyku pak plyne omezená schopnost samostatného uspokojování osobních potřeb, nízká kompetence v rozhodování se a výběru životních cílů a strategií atd.) Tito mladí lidé většinou nemají rodinu nebo se k ní nemohou vrátit (po dlouhodobém odloučení od rodiny bývají tyto lidé často rodinou z nejrůznějších důvodů odmítáni. Bývalí obyvatelé ústavních zařízení nejsou ani pro vstup do samostatného života dostatečně vybaveni, a to jak po stránce materiální, tak po stránce sociálních dovedností.“

"Ústavní pobyt se může stát vážným psychickým úrazem, traumatem, jež člověka dlouhodobě poznamená. Typickým následkem je pak neochota a neschopnost stýkat se s lidmi, kteří nebyli podobně postiženi. Postižený se cítí dobře jen ve společnosti těch, kteří prošli stejnou zkušeností. I v neústavním světě se tak vytvářejí

³¹ Hradecký, I., Hradecká, V. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha 1996. str. 41

³² Diviš, B.: *Bezdomovectví v České republice jako společenský jev*. Univerzita Palackého v Olomouci. Diplomová práce. Olomouc 2008. Str. 21

³³ Kosová, P., a kol.: *Bezdomovectví v hlavním městě Praze*. CSSP 2004. Str. 14, 22

*ostrůvky ústavního světa bývalých koncentráčníků, bývalých vězňů, bývalých alkoholiků atp."*³⁴

Další autoři však jako důvod bezdomovectví nacházejí jiné důvody, např. propouštění duševně chorých z psychiatrických zařízení, ekonomické vlivy nebo chybějící sociální vazby.³⁵ Tyto důvody akcentují zejména psychiatricky orientovaní odborníci.

6.1 Statistika počtů dětí v ústavní výchově

Pro celkové posouzení stavu osob z cílové skupiny mezi osobami bez přístřeší bylo třeba disponovat informacemi o celkovém počtu dětí ve výchovných zařízeních. Následující informace byly získány na stránkách ÚIV (Ústav pro informace ve vzdělávání) k 31.8.2008. Týkají se počtu dětí v ústavní péči a počtu dětí, které v průběhu školního roku ústavní péči opustily, resp. byly do ní umístěny³⁶: Podrobnosti jsou uvedeny v tabulkách v příloze E.

Počty dětí v ústavní zařízeních k 31.10.2008:

V zařízeních pro výkon ústavní výchovy se nachází celkem **7 820 dětí**, z toho ovšem **3 869 zdravotně postižených**. Vzhledem k tomu, že postižené děti se nacházejí ve všech typech zařízení pro výkon ústavní výchovy (a zdravotně postižení se vyskytují i mezi osobami bez přístřeší), byly do statistických ukazatelů pro potřeby této bakalářské práce zahrnuty. Naopak z dalšího hodnocení byly vyřazeny děti umístěné v diagnostických ústavech, a to z důvodu, že naprostá většina dětí z diagnostického ústavu je posléze umístěna v některém z dalších zařízení ústavní výchovy, jak dokládá tab. č.14.

Migrace dětí v ústavním zařízení ve školním roce 2007/2008:

Ze statistických údajů ÚIV rovněž vyplývá, že do DD, DDŠ a VÚ bylo ve školním roce 2007/2008 přijato **2 674 dětí**, propuštěno bylo **2 198 dětí**. Viz tab. č. 13.

³⁴ Matoušek, O. *Ústavní péče*. Praha 1999. str. 123

³⁵ Koukolík, F., Drtilová, J. *Vzpouza deprivantů*. Makropulos 1996. str. 223

³⁶ Počet dětí v ústavní péči. Ústav pro informace ve vzdělávání. Dostupné na: <http://www.uiv.cz/rubrika/206>

7 BEZDOMOVECTVÍ

7.1 Definice bezdomovectví

Slovník sociální práce³⁷ definuje bezdomovce jako lidi žijící bez stálého bydlení a obvykle i bez stálého zaměstnání, odříznuté od zdrojů, které jsou běžně dostupné jiným občanům (včetně systému sociální podpory). Nejširší v Evropě užívaná definice zahrnuje mezi osoby bez přístřeší vedle osob bez střechy nad hlavou i osoby žijící v nedůstojných podmínkách, v ústavech a sociálních zařízeních, osoby, které nemají vlastní bydlení a osoby, jimž hrozí ztráta bydlení (protože kupř. neplatí nájem).

Dle Vargy je bezdomovectví stav extrémní sociální izolace bez možnosti nebo dovednosti či motivovanosti jednotlivce tento stav změnit.³⁸

Hradečtí³⁹ rozlišují několik forem bezdomovství:

- zjevné bezdomovectví
- skryté bezdomovství
- potenciální bezdomovství

K tzv. zjevným bezdomovcům patří osoby žijící na ulicích, na nádražích, ale zároveň ti, co vyhledávají noclehárny a azylová zařízení.

Skrytí bezdomovci obvykle odmítají ochranu ubytování, které většinou na přechodnou dobu nabízejí nestátní organizace a dávají přednost squatům, nádražím, sklepům a jiným místům mnohdy nebezpečným. K této skupině se může řadit i skupina velmi mladých lidí, kteří odmítají občanské povinnosti, mají potřebu se oddělovat od většinové společnosti a demonstrovat tuto skutečnost většinou nějakým typem asociálního chování či delikvencí. Je třeba zmínit i potenciální bezdomovectví. Patří sem osoby, jež jsou bezdomovectvím ohrožené kvůli materiálním či rodinným problémům. Do potíží tohoto charakteru se mohou dostat i zdravotně či duševně nemocní občané. Hradečtí sem zahrnují i lidi čekající na propuštění z výkonu trestu, z dětských domovů a výchovných ústavů.

K tomuto názoru se připojuje i Matoušek⁴⁰, který přichází s názorem, že přechod z ústavního (institucionálního) do neinstitucionálního prostředí činí lidem obtíž.

³⁷ Matoušek, O., *Slovník sociální práce*. Praha 2003. Str. 35

³⁸ Varga, L. *Bezdomovství z hlediska kvantifikovatelnosti získaných dat*. Praha 2005. str. 103

³⁹ Hradecký, I., Hradecká, V. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha 1996. str. 36, 41

⁴⁰ Matoušek, O. *Ústavní péče*. Praha 1999. str. 35

Definice bezdomovectví používaná v současnosti:

Mezinárodní organizace FEANTSA, zabývající se monitoringem bezdomovectví, uvádí následující definici ETHOS⁴¹: (ETHOS /European Typology of Homelessness and Housing Exclusion/ – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení. Jde o českou terminologii ETHOS, jejímž cílem bylo dosáhnout harmonizace s evropskou typologií).

- 1) **Bez střechy** - osoby přežívající venku, osoby v noclehárně
- 2) **Bez bytu** – osoby v ubytovnách pro bezdomovce⁴², osoby v pobytových zařízeních pro ženy, osoby v ubytovnách pro imigranty, **osoby před opuštěním instituce (míněna režimová zařízení před dosažením zletilosti nebo věznice), uživatelé dlouhodobější podpory**
- 3) **Nejisté bydlení** – osoby žijící v nejistém bydlení, osoby ohrožené vystěhováním, osoby ohrožené domácím násilím
- 4) **Nevyhovující bydlení** – osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách (mobilní obydlí

Z hlediska této práce je obzvláště důležitou **kategorie 2) Bez bytu**. Zde jsou totiž osoby opouštějící režimová zařízení a priori považovány za osoby „bez bytu“, což je jedna ze čtyř kategorií bezdomovství, kdy tyto osoby jsou považovány za „ohrožené osoby“⁴³.

Evropská komise rozhodla dne 13.12.2007, že se rok 2010 stane Evropským rokem boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Na základě tohoto dokumentu předložilo Ministerstvo práce a sociálních věcí na jednání Vlády ČR dne 20.7.2009 materiál „Národní program Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Materiál navazuje na předchozí usnesení vlády č. 101 z ledna 2009, kterým vláda schválila postup zabezpečení Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení – tzv. „Evropský rok 2010“ v České republice. Cílem Evropského roku 2010 je potvrzení závazku Evropské unie ovlivnit odstranění chudoby do roku 2010.

⁴¹ Definice ETHOS. FEANTSA. www.feantsa.org.

⁴² definice vznikala před účinností zákona č. 108/2006 Sb., který nezná termín „ubytovna pro bezdomovce“

⁴³ Termín „bezdomovství“ prosadil v definici ETHOS Hradecký

Národní program České republiky

Národní program České republiky obsahuje seznam priorit, z nichž zejména priority č. 1 (Prevence sociálního vyloučení v důsledku předluženosti) a 5 (Podpora přiměřeného bydlení a sociálně ohrožených skupin + řešení bezdomovectví) odkazují na osoby z cílové skupiny této diplomové práce:

Priorita 1 - Prevence sociálního vyloučení v důsledku předluženosti

Vymezení cílové skupiny / cílových skupin:

Osoby, které jsou ohroženy sociálním vyloučením v důsledku velké zadluženosti (s výjimkou osob, jejichž zadlužení je cílené a tudíž spekulativní):

- osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách
- rodiče samoživitelé, početné rodiny, rodiny s jedním příjmem
- nezaměstnaní, především dlouhodobě nezaměstnaní
- mladí lidé, starší osoby, osoby se zdravotním postižením
- vězni, resp. osoby po návratu z výkonu trestu
- **mladí po ukončení ústavní nebo ochranné výchovy a náhradní rodinné péče**
- cizinci

Priorita 5 - Podpora přiměřeného bydlení sociálně ohrožených skupin +

řešení bezdomovectví: Vymezení cílové skupiny/cílových skupin:

- sociálně vyloučené romské komunity
- rodiče samoživitelé, početné rodiny, rodiny s jedním příjmem
- nezaměstnaní, především dlouhodobě nezaměstnaní
- mladí lidé, starší osoby, osoby se zdravotním postižením
- vězni, resp. osoby po návratu z výkonu trestu
- bezdomovci, osoby bez přístřeší, v provizorních podmínkách
- **osoby ukončující dlouhodobý pobyt v ústavním zařízení (str. 13, 14)**
„Rizikovými osobami jsou zejména osoby opouštějící instituce, u kterých se předpokládá ne zcela dostatečná schopnost plnit povinnosti spojené s nájemním vztahem. Jedná se například o mladé lidi opouštějící dětské domovy, o osoby, které se vracejí z výkonu trestu, o absolventy resocializačních programů azylových domů – tedy o ty, kteří již nepotřebují institucionální péči a měli by převzít za sebe zodpovědnost.“⁴⁴

⁴⁴ Národní program Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Česká republika. str. 6, 13, 14, 17. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/7455>

7.2 Příčiny bezdomovectví

Matoušek⁴⁵ uvádí několik příčin vzniku bezdomovectví:

Nejčastěji jde o rozpad rodiny, který je ale následkem např. nezaměstnanosti, alkoholismu, duševní poruchy, somatické nemoci, a jiných příčin. Jako druhý důvod vidí Matoušek nezvládnutí přechodu z institucionálního prostředí (dětské domovy, výchovné ústavy, věznice) do prostředí neústavního.

O problematice vzniku bezdomovectví z důvodu předchozího pobytu ve výchovném zařízení bude podrobněji pojednáno níže.

7.3 Sociální služby určené osobám bez přístřeší:

Stěžejním právním předpisem pro rozdělení sociálních služeb je zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách⁴⁶. Tento zákon dělí sociální služby podle jejich druhu na:

- 1) sociální poradenství
- 2) služby sociální péče
- 3) služby sociální prevence

Poskytované sociální služby se dále dělí dle formy, kterou jsou poskytovány. Tyto formy mají následující podobu:

- 1) ambulantní
- 2) terénní
- 3) pobytové

Zákon 108/2006 Sb. je rozpracován v prováděcí vyhlášce č. 505/2006 Sb.

Pro srovnání je nyní vhodné uvést, jak se služby sociální péče a prevence od sebe liší: zákon 108/2006 Sb. uvádí tyto definice:

7.3.1 Služby sociální péče:

„Služby sociální péče napomáhají osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, s cílem umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života

⁴⁵ Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Praha 2003. str. 34

⁴⁶ Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách

*společnosti, a v případech, kdy toto vylučuje jejich stav, zajistit jim důstojné prostředí a zacházení.*⁴⁷

7.3.2 Služby sociální prevence:

*„Služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.*⁴⁸

Služby určené bezdomovcům druhově spadají do služeb sociální prevence, a mohou nabývat forem jak ambulantních (např. nízkoprahová denní centra, noclehárny), tak terénních (streetwork) a samozřejmě i pobytových (např. azylové domy). Teprve v případě, že zdravotní stav těchto osob je takový, že si zaslouží samostatnou péči, připadá v úvahu některá ze služeb sociální péče, např. Domovy se zvláštním režimem. Poradenské služby je dle zákona o sociálních službách povinen poskytnout každý provozovatel sociální služby, a to alespoň ve formě tzv. základního sociálního poradenství.

Nejfrekventovanějšími sociálně preventivními službami pro osoby bez přístřeší jsou:

Azylové domy

– jde o službu pobytovou. Azylové domy poskytují pobyt na přechodnou dobu. Zákon uvádí zároveň poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, dále pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Noclehárny

– jsou dle zákona o sociálních službách řazeny do ambulantních služeb, jelikož neposkytují ubytování, nýbrž pouze přenocování a umožnění osobní hygieny,

Nízkoprahová denní centra

⁴⁷Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. § 38

⁴⁸ Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. § 53

– poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby pro osoby bez přístřeší. Zde je poskytována možnost provedení osobní hygieny, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí

Terénní programy

– anonymní nebo neanonymní sociálně preventivní služba, s jejíž pomocí jsou osoby z cílové skupiny vyhledávány s cílem minimalizace rizik pramenících z jejich způsobu života

Vzhledem k zaměření této práce je nezbytné zmínit specializovanou sociální službu pro osoby, které opouštějí po dosažení zletilosti zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Touto službou jsou:

Domy na půl cesty

Tato zařízení poskytují služby rovněž osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby.

Matoušek⁴⁹ uvádí, že Dům na půl cesty je dočasné ubytování pro klienty, kteří před tím byli v dlouhodobé ústavní péči. *„Klienti za ubytování platí, udržují sami svou domácnost, chodí do zaměstnání nebo do školy, s ubytováním jsou obvykle spojeny některé služby a programy, jiné úmyslně nikoli, aby byl klient nucen vyhledávat je mimo dům, v němž je ubytován. V současnosti u nás existují z hlediska délky a strukturovanosti péče dva typy domů na půl cesty. V jednom jsou klienti přijímáni k mnohaletým pobytům a podporování minimálně, v druhém typu je pobyt několikaměsíční (s minimem 3 měsíců) a je zde uplatňována propracovaná koncepce resocializace.“*

Vzhledem k tomu, že domy na půl cesty jsou považovány za nejdůležitější zařízení právě pro osoby s ukončeným pobytem v zařízení ústavní výchovy, následuje jejich podrobnější charakteristika.

⁴⁹ Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Praha 2003. str. 60

Domy na půl cesty:

Informace o této službě byly získány od bývalých pracovníků Domu na půl cesty v Rybalkově ulici v Praze 10, který byl provozován občanským sdružením Naděje od roku 1997 do roku 2004. Tímto domem na půl cesty prošlo od roku 1997 celkem 201 mladých lidí.⁵⁰

Jde o službu určenou výhradně mladým lidem v obtížné situaci, do které se dostanou po skončení ústavní či ochranné výchovy nebo po návratu z výkonu trestu, popř. mladým lidem bez rodinného zázemí. Tato služba je určena těm mladým lidem, kteří se zletilostí náhle ocitají na vytoužené svobodě, často ovšem bez zázemí, prostředků a potřebných dovedností k tomu, aby byli schopni vést samostatný život.

Obecně platí, že klientům je poskytnuto ubytování, které si sami hradí. Sami si také spravují své věci, starají se o sebe a zajišťují vše, co souvisí s chodem domácnosti.

Domy na půl cesty u nás tedy začaly vznikat zejména ve 2. polovině 90. let a k největšímu rozmachu této služby v ČR došlo na přelomu tisíciletí. Jedná se tedy o službu poměrně mladou, vyvíjející se a legislativně ošetřenou až v zákoně č. 108/2006 Sb.

Náplň služby a specifika klientely (věk a většinou ústavní minulost) jsou dva aspekty, kterými se domy na půl cesty odlišují od dalších zařízení azylové péče.

Pozitivní úloha domů na půl cesty spočívá v pomoci mladým lidem ze strany pracovníků v oblasti poskytování podpory a poradenství. Toto poradenství má pokrývat širokou škálu - od **pracovně právního**, aby mladí lidé věděli, že pokud jim zaměstnavatel "nabízí", aby u něho pracovali prvních čtrnáct dnů bez smlouvy, jde o závažné porušování zákoníku práce, přes **občansko právní**, aby znali alespoň základní rozdíl mezi nájmem bytu a podnájmem, až po **poradenství** v oblasti partnerských vztahů. Mladí lidé mají někoho, ke komu mohou navázat téměř přátelský vztah, komu mohou důvěřovat a požádat jej o radu a pomoc. Prakticky ovšem tyto teoretické teze naráží na řadu problémů, z nichž nejzávažnější je fakt, že poměrně značné množství těchto mladých lidí pracovníkům v institucích zásadně nedůvěřuje.

Provozovatelé domů na půl cesty shodně uvádějí, že tato zařízení jak svým počtem tak kapacitou na území hl. m. Prahy absolutně nestačí stávajícím potřebám. Proto problematiku mladých bezdomovců řeší i ostatní výše zmíněné služby sociální prevence.

⁵⁰ Zpravodajství Naděje. Dostupné na: <http://www.nadeje.cz/archiv/2004/zp/zp0403172.html>

Aktuální seznam na adrese: [www. neziskovky.cz](http://www.neziskovky.cz) uvádí čtrnáct Domů na půl cesty v ČR, z toho dva na území Prahy (v Praze 4 a v Praze 8).

7.4 Podmínky pro zajištění sociální integrace osob bez přístřeší

Pakliže vycházíme z Vargovy definice bezdomovectví⁵¹, je pro přechod z bezdomovectví do samostatného, nezávislého života nutno specifikovat určité konkrétní dovednosti a možnosti, které musí tyto osoby mít nebo získat, aby žádoucí krok mohly uskutečnit.

Jako důležité možnosti, potřebné k zařazení se do normálního života, Varga uvádí.:

- 1) Možnosti, do kterých spadá odpovídající bydlení, pravidelný finanční příjem, stravování, praní oděvů, lékařská péče.
- 2) Dovednosti, což předpokládá zvýšení či prohloubení svého vzdělání (rekvalifikační či jiné kurzy apod.), rozvinutí či zvýšení funkční gramotnosti, odstranění sociálního infantilismu, rozvoj sociálních kompetencí
- 3) Motivace bezdomovců ke změně životního stylu. Jedná se o nezbytnou podmínku zdařilé sociální inkluze.

⁵¹ Varga, L. Bezdomovství z hlediska kvantifikovatelnosti získaných dat. In: *Vybrané problémy sociální patologie*. Praha 2005. str. 103

8 VÝZKUMY

8.1 vlastní výzkum – Naděje:

Po dobu tří dnů, v polovině července 2008 jsem prováděla metodou sekundární analýzy dat výzkum v nízkoprahovém denním centru o.s. Naděje, středisko Bolzanova 7. Výpisem z osobních karet **284** osob bez přístřeší, které přišly do tohoto střediska v období od 1.1.2001 do 31.12.2004, jsem zjišťovala pobyt v ústavní výchově, počet mužů a žen. Pokud bylo možno, zjišťovala jsem také délku tohoto pobytu v ústavním zařízení.

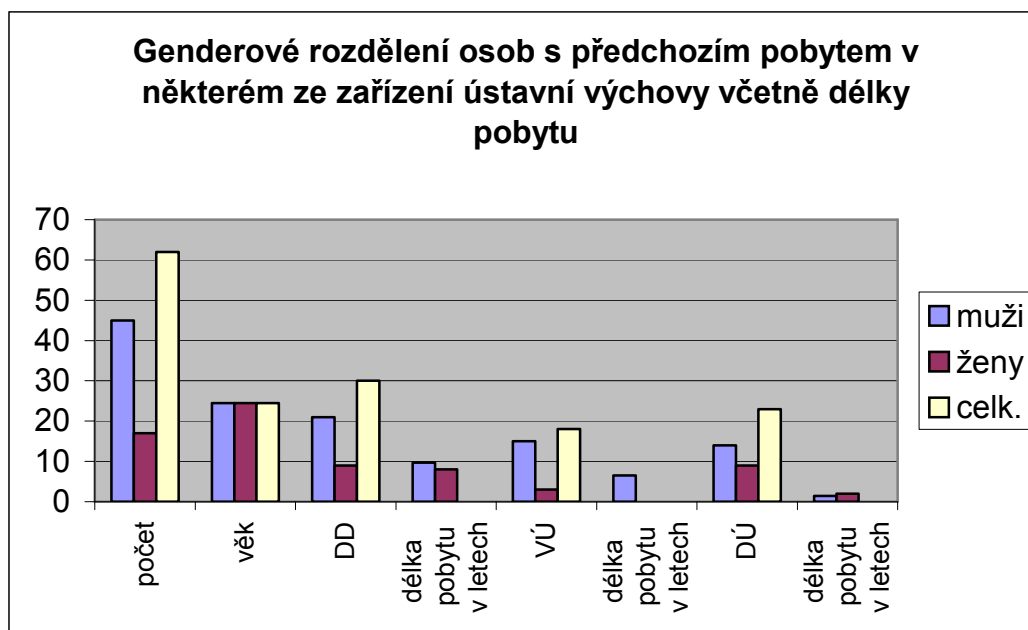
Účelem výzkumu bylo zjistit, jaký počet osob mezi osobami bez přístřeší tvoří bývalí absolventi ústavní výchovy. Tento výzkum byl prováděn proto, že v dostupné literatuře se sice o souvislosti mezi absolvováním ústavní výchovy a bezdomovectvím hovoří jako o danosti, avšak validní výzkumy, zaměřené výhradně na toto téma, doposud nebyly zveřejněny.

Následující tabulka přináší přehled o počtu osob, které prošly buď dětským domovem, nebo výchovným, popř. diagnostickým ústavem, a to včetně délky trvání tohoto pobytu. Z hlediska objektivit získaných údajů je třeba říci, že původní údaje byly získány na základě sdělení klientů – bezdomovců, kteří se často v jednotlivých typech výchovného zařízení nevyznají. Údaje o pobytu v jednotlivých typech zařízení, resp. o délce pobytu v těchto zařízeních, není proto možno považovat za zcela přesná. Rámcový přehled o absolvovaném typu ústavního pobytu však poskytují:

Genderové rozdělení osob s předchozím pobytem v některém ze zařízení ústavní výchovy včetně délky pobytu								
	počet	věk	DD	délka pobytu v letech	VÚ	délka pobytu v letech	DÚ	délka pobytu v letech
muži	45	24,5	21	9,7	15	6,5	14	1,4
ženy	17	24,5	9	8	3	0	9	2
celk.	62	24,5	30		18		23	

Tab. č. 1: Genderové rozdělení osob s předchozím pobytem v některém ze zařízení ústavní výchovy včetně délky pobytu.

Legenda: DD – dětský domov, VÚ – výchovný ústav, DÚ – diagnostický ústav

Graf č. 1: Genderové rozdělení osob s předchozím pobytem v některém ze zařízení ústavní výchovy včetně délky pobytu.

Legenda: DD – dětský domov, VÚ – výchovný ústav, DÚ – diagnostický ústav

Z celkového počtu 284 osob, tvořeného 221 muži a 63 ženami, bylo celkem 62 osob, v tom 45 mužů a 17 žen, v zařízení ústavní výchovy. Tento údaj však není pro potřeby této práce zcela výstižný – určitý počet osob totiž uvedl pouze pobyt v diagnostickém ústavu, tedy bez dalšího pobytu v dětském domově nebo výchovném ústavu. Tyto osoby je nutno z výzkumu, týkajícího se vlivu ústavní výchovy na vznik bezdomovectví, vyloučit. Dále tedy budeme pracovat pouze se skupinou osob, které absolvovaly pobyt rovněž v dětském domově popř. výchovném ústavu. Rozdíl znázorňuje následující tabulka:

Počet osob v ústavní výchově						
	počet zkoumaných případů		v ústavní výchově včetně diag. ústavu		v ústavní výchově mimo diag. ústav	
	abs.	%	abs.	% z 284	abs.	% z 284
muži	221	77,8	45	15,9	35	12,3
ženy	63	22,2	17	6	12	4,2
CELKEM	284	100	62	21,9	47	16,5

Tab.č. 2: Ústavní výchova včetně pobytu v diagnostickém ústavu a mimo něj

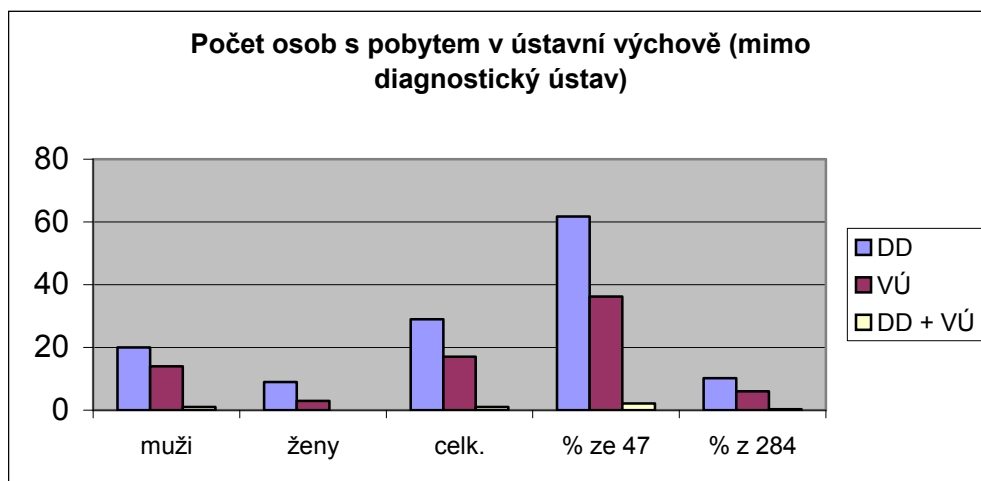
Z předcházející tabulky je patrné, že z 284 osob, jejichž osobní karty byly v rámci výzkumu zkoumány, absolvovalo 47 pobyt v dětském domově nebo výchovném ústavu.

Následující tabulka přesněji specifikuje jejich pobyt v jednotlivých ústavech včetně rozdělení na muže a ženy:

Počet osob s pobytem v ústavní výchově (mimo samostatný pobyt v diag. ústavu)					
	muži	ženy	celk.	% ze 47	% z 284
DD	20	9	29	61,7	10,2
VÚ	14	3	17	36,2	6
DD + VÚ	1	0	1	2,1	0,3
celkem	35	12	47	100	16,5

Tab. č.3: Počet osob s pobytem v ústavní výchově (mimo samostatný pobyt v diag. ústavu)

Tabulka jednoznačně vypovídá o tom, že ze vzorku 284 osob absolvovalo pobyt v nějakém typu ústavní péče pouze **16,5%** osob. Data jsou rovněž zpracována graficky:

Graf č.2: Počet osob s pobytem v ústavní výchově (mimo samostatný pobyt v diagnostickém ústavu)

8.2 Institut kriminologie a sociální prevence (IKSP)⁵²

IKSP prováděl v roce 2006 výzkum 157 bezdomovců ubytovaných v šesti azylových domech v Praze, s názvem „SONDA“.

Na otázku, kde převážně žili do osmnácti let odpovědělo pouze **5,7%** z nich (9 osob), „v ústavní výchově“.

⁵² Štěchová, M. et al. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha 2008. str. 36, 47

Další okruh výzkumu se týkal zjišťování příčin bezdomovectví. Jednotlivé odpovědi byly shromážděny do osmi tématických skupin. Z odpovědí vyplývá, že **18%** bezdomovců uvádí jako příčinu bezdomovectví rozvod, **12%** neplacení nájemného. Dalšími důvody byl návrat z vězení, ztráta zaměstnání s ubytovnou, návrat z dlouhodobé léčby atd. Přehledné zpracování odpovědí respondentů je uvedeno **v příloze A.**

Jeden z důvodů bezdomovectví je uveden v kategorii „jiné“, a takto důvody svého bezdomovectví označilo 28% respondentů. Z důvodu absence podrobnějších údajů však nelze spekulovat o tom, jestli do této kategorie někteří respondenti řadili právě odchod z dětského domova nebo výchovného ústavu.

8.3 Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty

V 2. polovině roku 2005 prováděl Institut zdravotní politiky a ekonomie v rámci grantového projektu IGA MZ ČR NR 9119-3/2004 rozsáhlý výzkum zdravotního stavu bezdomovců, na kterém spolupracovalo pět pomáhajících organizací na území Prahy. Projektu se zúčastnilo celkem **900 bezdomovců**, kterým bylo položeno 85 otázek. Vyhodnocení některých otázek uvádí ve své disertační práci Barták⁵³, který byl jedním z řešitelů projektu. Pro potřeby této bakalářské práce byly využity odpovědi na otázky č. 19,20,21 a 23.

Znění otázek a četnost odpovědí je uvedeno níže, **v příloze B** jsou uvedeny odpovědi v podrobně zpracované tabulce.

Otázka č. 19: V jaké rodině jste převážně vyrůstal?

- Odpověď „v ústavní péči“, uvedlo **6%** dotazovaných

Otázka č. 21: Strávil jste část nebo celé dětství v dětském domově?

- Odpověď „ano“, uvedlo **19,9%** respondentů

Otázka č. 23: Byl(a) jste někdy v dětství v jiném zařízení (diagnostický ústav, výchovný ústav?)

- Odpověď „ano“ uvedlo **12,9%** dotazovaných.

⁵³ Barták, M. *Bezdomovství v ČR: Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty*. Disertační práce. Praha, 2008

Ze zjištěných údajů vyplývá, že v dětském domově strávilo určitou část dětství cca 20% respondentů (a 13% ve výchovném ústavu), **z toho 6% bezdomovců vyrůstalo převážně v ústavní péči**. Z charakteru takto položených otázek nelze odhadnout procento bezdomovců, kteří absolvovali oba typy ústavní výchovy.

Z tohoto pohledu se jako procentuelně významnější jeví odpovědi na **otázku č. 20** „Máte pocit, že Vám někdo v dětství opravdu hodně ublížil?“

Na tuto otázku odpovědělo „ano“ **28 %** respondentů a necelá **3%** využila odpověď „**nechci odpovédět**“. Možnost „nechci odpovédět“ považovali řešitelé projektu de facto za identickou k odpovědi „ano“. To znamená, že téměř jedna třetina osob bez přístřeší si z dětství nese tuto zkušenost.

8.4 Výzkum sociálního kurátora pro Prahu 1

Z důvodu ověření skutečného počtu osob bez přístřeší, které měly před dosažením zletilosti zkušenost s ústavním pobytem, bylo v této práci rovněž využito výzkumu sociálního kurátora pro Prahu 1 Mgr. Pavla Pěnkavy⁵⁴, který se dlouhodobě osobami bez přístřeší zabývá. V rámci výzkumu autor rovněž analyzoval pomocí dotazníku prostředí, kde respondenti – 123 klientů denního střediska - převážně vyrůstali. Přehled zjištěných údajů je uveden v tabulce doplněné grafem v **příloze C**.

- Odpověď „dětský domov“ uvedlo **5,7%** osob bez přístřeší
- Odpověď „výchovný ústav“ dalo **4,9%** osob bez přístřeší.

Z těchto údajů vyplývá, že **převážně v dětském domově nebo výchovném ústavu vyrůstalo 13 osob ze 123, tedy 10,6%**. Nelze určit, u kolika z nich se jedná o **kumulovanou četnost**. V rodině, ať již úplné nebo neúplné, jich vyrůstalo 74,8%.

8.5 Výzkum CAAT Plzeň

Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu v Plzni provádělo pro plzeňský magistrát výzkum osob bez přístřeší, vyskytujících se na území města Plzně. Výsledkem

⁵⁴ Pěnkava, P. *Otázky reedukovatelnosti občanů v nepříznivé životní situaci (se zaměřením na osoby bez přístřeší)*. Diplomová práce. Hradec Králové 2009

výzkumného projektu bylo „identifikovat počet bezdomovců v Plzni a zjistit jejich sociodemografické charakteristiky“.

Bylo identifikováno celkem 172 osob, z toho 100 mužů a 72 žen. 15 osob s rozhovory nesouhlasilo, proto se další rozborů týkaly **157 osob**, které o sobě poskytly požadované údaje.

V části B.4 se řešitelé věnují identifikaci důvodů ztráty bydlení dle vlastního vyjádření bezdomovců. K tomu uvádějí dvě připomínky⁵⁵:

- 1) *Jde o subjektivně vnímané důvody, které mohou být v rozporu se skutečností a které jsou často konsekvencí problémů jiných.*
- 2) *Ztrátu bydlení není možno chápat jako izolovanou příčinu, ale jako dílčí faktor, jehož konečným důsledkem je bezdomovství.*

Odpovědi – např. :

- Neplacení nájemného: 17,8%
- Ztráta služebního bytu: 10,1%
- Nikdy neměl: 5,1%

Podrobné důvody ztráty bydlení jsou uvedeny v tabulce⁵⁶ v **příloze D**

49% respondentů uvedlo, že pobývali v nějaké instituci. Šlo však o pobyty např. ve vězení, na psychiatrické klinice atd. Pro potřeby této bakalářské práce je třeba ocitovat následující tvrzení autora plzeňského výzkumu: „*V případě zkušeností s pobytem v některém typu ústavní výchovy bývá označován za rizikový přechod z ústavního pobytu po dovršení dospělosti do „běžného života“. V rámci našich informátorů se nikdo takový, kdo by se ocitl „na ulici“ po opuštění výchovné péče, nenalézal, a vliv pobytu se tedy bude u našich informátorů promítat spíše v dlouhodobém horizontu, třebaže nejsme schopni tuto domněnku kvantitativně ani kvalitativně uchopit.*“⁵⁷

Ve výzkumném vzorku 157 bezdomovců uvedlo **16 osob** pobyt v dětském domově, což je **10,2%**.

Ze způsobu (lépe snad „důvodu“) ztráty bydlení předchází pobyt v ústavní péči nevyplývá, nicméně lze předpokládat, že osoba, která by eventuálně přešla s dosažením zletitosti z ústavu „na ulici“, jistě neuvedla např. „Ztráta služebního bytu“ nebo

⁵⁵ Toušek, L.: *Analýza situace „bezdomovců“ v Plzni včetně identifikace jejich počtu. Zpráva z výzkumu.* CAAT. Plzeň 2009. s. 22

⁵⁶ tamtéž. str. 23

⁵⁷ tamtéž. s. 37

„Exekuce nemovitosti“. U takových osob připadá v úvahu „Nikdy neměl“ - **5,1%**, popř. „Jiný“ – **7%**, event. „Ukončení nájmu“ – **1,9%**.

49% respondentů uvedlo, že pobývali v nějaké instituci. Šlo však o pobyty např. ve vězení, na psychiatrické klinice atd. Pro potřeby této bakalářské práce je třeba ocitovat následující tvrzení autora plzeňského výzkumu: *„V případě zkušeností s pobytem v některém typu ústavní výchovy bývá označován za rizikový přechod z ústavního pobytu po dovršení dospělosti do „běžného života“. V rámci našich informátorů se nikdo takový, kdo by se ocitl „na ulici“ po opuštění výchovné péče, nenalézal a vliv pobytu se tedy bude u našich informátorů promítat spíše v dlouhodobém horizontu, třebaže nejsme schopni tuto domněnku kvantitativně ani kvalitativně uchopit.“⁵⁸*

⁵⁸ Toušek, L.: *Analýza situace „bezdomovců“ v Plzni včetně identifikace jejich počtu. Zpráva z výzkumu.* CAAT. Plzeň 2009. str. 40

9 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ

Pobyt klientů v ústavním zařízení do osmnácti let								
	počet respondentů	DD*	VÚ	DD +VÚ	převážně v ústavu celkem	převážně v ústavu %	alespoň část dětství v ústavu celkem	alespoň část dětství v ústavu %
vlastní výzkum	284	29	17	1	47	16,5	47	16,5
IKSP	157	--	--	--	9	5,7	9	5,7
IZPE	894	--	--	--	53	6	178	19,9**
Praha 1	123	7	6	--	13	10,6	13	10,6
CAAT Plzeň	157	16	--	--	16	10,2	16	10,2
CELKEM	1 615	--	--	--	138	8,6	263	16,3

Tab. č. 4: počet klientů, kteří vyrůstali v ústavním zařízení

*včetně DDŠ (dětský domov se školou)

** nelze zjistit počet osob s kumulovaným pobytem např. v DD a zároveň VÚ, proto bylo použito vyšší procento osob s pobytem v DD.

Předchozí tabulka přináší zpracované hodnoty pobytu v ústavním zařízení.

- Převážný pobyt v některém ze zařízení ústavní výchovy absolvovalo **8,6% bezdomovců (138 osob)**.
- Celkově se mezi 1 615 bezdomovci vyskytovalo **16,3% bezdomovců (263 osob)** s předchozím pobytem v dětském ústavním zařízení

Problematika duplicitních údajů:

Je pravděpodobné, že někteří z respondentů absolvovali kumulovaný pobyt v různých typech zařízení (DD, DDŠ, VÚ). Konkrétní četnost takových případů byla však zjištěna pouze mým vlastním výzkumem, u ostatních výzkumů tato hodnota chybí.

Vzhledem k migraci osob bez přístřeší nejen v rámci hlavního města ale celé republiky, je velmi pravděpodobné, že se v souhrnných údajích o výzkumech vyskytuje určité procento duplicitních respondentů. Odhady klientů, kteří mezi organizacemi migrují, kolísají dle dotázaných pracovníků mezi cca **30 až 50%**. Např. výzkum sociálního kurátora pro Prahu 1 se velmi pravděpodobně týkal osob, které v jiných organizacích čerpají služby, které sociální kurátor neposkytuje, tedy jídlo, možnost hygieny atd. Tito klienti se pravděpodobně účastnili rovněž některého z ostatních výzkumů.

Existenci duplicitních dat v souhrnu jednotlivých výzkumů však nepovažuji za zásadní problém. Absolutní číselné hodnoty by byly samozřejmě nižší, avšak procentuální zastoupení přibližně stejné. Duplicitní údaje o respondentech se nevyskytují v rámci jednotlivých výzkumů.

V projektu **IZPE**, kterého se zúčastilo téměř 900 osob, i ve **vlastním výzkumu** bylo zjištěno 19,9%, resp. 16,5% osob s předchozím pobytem v ústavním zařízení pro děti. Ve výzkumu **Prahy 1 a CAAT Plzeň** bylo zjištěno 10,6%, resp. 10,2% takových osob.

Výzkum **IKSP** uvádí 5,7% osob s převážným pobytem v dětském ústavním zařízení. Z těchto údajů lze vytvořit závěr, že

- **nějakou část dětství strávilo v ústavu cca 20% osob bez přístřeší**
- **převážnou část dětství strávilo v ústavním zařízení cca 8,6% osob bez přístřeší**

Tímto je zodpovězena podpůrná výzkumná otázka „**Kolik osob bez přístřeší prošlo předchozím pobytem v zařízení ústavní výchovy?**“

Pro zodpovězení hlavní výzkumné otázky „**Do jaké míry má předchozí pobyt v ústavní výchově vliv na vznik bezdomovectví?**“ bylo dále využito statistických údajů Ústavu pro informace ve vzdělávání, týkajících se počtu dětí v DD, DDŠ a VÚ. Zároveň byla vzata v potaz frekvence, s jakou ústavní zařízení opouštějí (viz kapitola 6.1):

Ve školním roce 2007/2008 bylo z těchto zařízení propuštěno **2 198 dětí**. Viz kapitola 6.1.

Např. za posledních osm let tedy opustilo DD, DDŠ nebo VÚ cca 17 000 dětí.

Pokud by byla zohledněna skupina osob např. do 26 let věku, kterých je mezi osobami bez přístřeší cca 15%⁵⁹ (šestadvacetiletý člověk opustil ústavní péči pro děti právě před osmi lety), šlo by o **15% osob** ze zjištěných 263, které absolvovaly pobyt v zařízení ústavní výchovy, tedy o **40 osob**. 40 osob ze zjištěných 17 000 jsou 0,2%.

⁵⁹ např. Národní zpráva o bezdomovství v ČR 2006. Politická část, str. 14

Lze tedy považovat za pravděpodobné, že mezi 1 615 osobami bez přístřeší (respondenty výzkumů) se vyskytovalo 242 osob (15%) mezi 18 a 26 lety. Z toho 16,3% absolvovalo pobyt v zařízení ústavní výchovy, což je 40 osob.

Za uplynulých osm let odešlo ze zařízení ústavní výchovy 17 000 osob. Mezi zkoumaným vzorkem jich bylo 0,2%.

Domnívám se, že tato zjištěná hodnota opravňuje k názoru, že předchozí pobyt v zařízení ústavní výchovy nemá zásadní vliv na vznik bezdomovectví.⁶⁰

⁶⁰ Sčítání bezdomovců v roce 2004 prokázalo, že na území hlavního města Prahy se vyskytuje pouze 40% osob bez přístřeší, které zde mají trvalý pobyt. Ostatní byli mimopražští. Využití celorepublikové statistiky počtu dětí, propuštěných z ústavní výchovy, na výzkumy prováděné na území Prahy a Plzně, se tedy jeví jako oprávněné.

10 ZÁVĚR

Provedené výzkumy byly realizovány na vzorku **1 615** osob bez přístřeší, což považuji za dostatečný počet pro vytvoření odpovědných závěrů. Zjištěné skutečnosti je však třeba interpretovat obezřetně;

Zjištěná fakta:

„Kolik osob bez přístřeší prošlo předchozím pobytem v zařízení ústavní výchovy?“

- **převážnou většinu dětství strávilo v ústavní péči 8,6% respondentů**
- **alespoň nějakou dobu strávilo v ústavní péči přibližně 20% respondentů**

Skutečnost, že dvě z deseti osob bez přístřeší mají zkušenost s předchozím pobytem v některém ze zařízení ústavní výchovy je dostatečným důvodem pro realizaci aktivit, které mají za cíl pracovat právě s touto skupinou. Mezi tyto aktivity patří cílené programy a specializovaná zařízení, jako právě domy na půl cesty.

Je však legitimní např. považovat předchozí pobyt v ústavní péči za rizikový, nebo dokonce za příčinu vzniku bezdomovectví (viz kap. 7.2)? Odpověď na otázku **„Do jaké míry má předchozí pobyt v ústavní výchově vliv na vznik bezdomovectví?“**

dává zjištění počtu bývalých chovanců v zařízení ústavní výchovy mezi osobami bez přístřeší:

- **mezi respondenty se vyskytovala dvě promile dětí (celkem 40), propuštěných z ústavní péče v průběhu předchozích osmi let**

Na základě tohoto zjištění, provedeného metodou popsanou v kap. 8, je nutno konstatovat, že kdyby byl pobyt v ústavní péči z tohoto hlediska rizikový nebo byl dokonce jednou z příčin vzniku bezdomovectví, musela by zjištěná hodnota být mnohem vyšší. Ta je však na překvapivě nízké úrovni.

Zde je třeba konstatovat, že jednou z příčin může být chyba ve zjištěných údajích. O osobách bez přístřeší je známo, že se za určité okolnosti ve svém životě stydí, a mezi tyto okolnosti patří právě pobyt v ústavní výchově. Je možné, že významné procento z nich tuto skutečnost utajilo. Zjištění skutečného stavu věci by mohlo být provedeno formou kvalitativního výzkumu, který by si primárně kladl za cíl zjištění předchozího pobytu v zařízení ústavní výchovy.

Avšak pokud by skutečně platilo, že pobyt v zařízení ústavní výchovy je jednou z příčin vzniku bezdomovectví, pak při tak masivním počtu osob, které ročně z ústavních zařízení odcházejí, by mezi osobami bez přístřeší počet těchto jedinců převládal.

Současný odborný názor považuje příčiny vzniku bezdomovectví za multifaktoriální. O to více tedy nabývají na významu takové jevy, které se vyskytují u celé jedné třetiny v jednom z provedených výzkumů. Ráda bych při této příležitosti poukázala na výzkum IZPE, kde z 900 osob celá jedna třetina odpověděla kladně na otázku, jestli **mají pocit, že jim v dětství někdo opravdu hodně ublížil**. Zrada na dětské duši, spáchaná ve věku, kdy se člověk ještě nedokáže bránit, může být jedním ze stěžejních důvodů pro následné společenské „vykořenění“, v důsledku považované většinovou společností a de facto i samotnými bezdomovci za „jejich vlastní rozhodnutí“. Vzhledem k tomu, že v tomto výzkumu 89% respondentů uvedlo, že byli převážně vychováváni v rodině, ať již úplné, neúplné nebo jiné, představuje celá jedna třetina těchto odpovědí velmi znepokojivý fakt, který se může pro vznik bezdomovectví v důsledku ukázat jako daleko závažnější než prostý pobyt v ústavní péči.

Použité zdroje:

Monografie a sborníky:

- 1) ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. 414 s. ISBN 80-7066-534-3.
- 2) HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha 1994. 297 s. ISBN 80-901549-5.
- 3) HRADECKÁ, Vlastimila; HRADECKÝ, Ilja. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. 107 s. ISBN 80-902292-0-4.
- 4) HRADECKÝ, Ilja a kol. *Sčítání bezdomovců Praha 2004. Zpráva o projektu*. Praha 2004.
- 5) HRADECKÝ, Ilja. *Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2006. Politická část*. Praha 2006.
- 6) JEDLIČKA, Richard a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004. 478 s. ISBN: 80-7312-038-0.
- 7) KOSOVÁ, Petra; OMELKOVÁ, Lenka; SEDLÁČEK, Petr. *Bezdomovectví v hlavním městě Praze*. Praha: Městské centrum sociálních služeb a prevence, 2004. 67 s.
- 8) KOUKOLÍK, František; DRTILOVÁ, Jana. *Vzpouza deprivantů*. Praha: Makropulos 1996. 303 s. ISBN 80-901776-8-9.
- 9) MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.
- 10) MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986. 336 s.
- 11) MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0.
- 12) MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. 2. vyd. Praha: Slon, 1999, 159 s. ISBN: 80-85850-76-1.
- 13) SVOBODOVÁ, Michaela; VRTBOVSKÁ, Petra. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče bez rodinného zázemí v České republice (2001)*. Praha: DOM, 2002
- 14) ŠTĚCHOVÁ, Markéta a kol. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: IKSP, 2008. 111 s. ISBN: 978-80-7338-069-4.

- 15) VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 1999. 444 s. ISBN:80-7178-214-9.
- 16) VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN: 80-7178-308-0.
- 17) VALENTA, Věnceslav. *Aplikace rodinné výchovy na činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem: KPÚ, 1975. 45 s.
- 18) VARGA, Ladislav. Bezdomovství z hlediska kvantifikovatelnosti získaných dat. In: *Vybrané problémy sociální patologie. Sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS, Šlovice 20. – 22.dubna 2005*. Praha: Masarykova česká sociologická společnost, 2005. 255 s. ISBN 80-903541-1-4.
- 19) VARGA, Ladislav. Společnost neposkytuje bezdomovcům dostatečné služby. *Sociální práce, Sociální práca*, duben 2006 4/2006. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2006. 131 s. ISSN 1213-6204.
- 20) Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. 6. přeprac. vyd. Česká biblická společnost, 1995. ISBN 80-85810-08-5.

právní normy:

- 1) Zákon č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu, § 38
- 2) Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů,
- 3) Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách
- 4) Zákon č. 76/1978 Sb. o školských zařízeních
- 5) Vyhláška č. 458/2008, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy

ostatní zdroje:

- 1) BARTÁK, Miroslav. *Bezdomovství v ČR: Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty*. Praha, 2008. 211 s. Disertační práce na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy na katedře veřejné a sociální politiky. Vedoucí disertační práce PhDr. Helena Hnilicová, Ph.D.
- 2) Definice ETHOS. FEANTSA. Dostupné z: www.feantsa.org

- 3) DIVIŠ, Bohumil. *Bezdomovectví v České republice jako společenský jev*. Olomouc, 2008. 116 s. Diplomová práce na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci na katedře pedagogiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Vladimíra Kocourková, Ph.D.
- 4) Metodika nízkoprahového denního centra. Interní materiál o.s. Naděje, 2008
- 5) Národní program boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Česká republika. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7455>
- 6) Národní zpráva o bezdomovství v ČR 2006. Politická část.
- 7) Statistika ČSÚ. Informace o roce 2009. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/kalendar/aktual-oby>
- 8) PĚNKAVA, Pavel. *Otázky reedukovatelnosti občanů v nepříznivé životní situaci (se zaměřením na osoby bez přístřeší)*. Hradec Králové, 2009. 106 s. Diplomová práce na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové na katedře sociální pedagogiky. Vedoucí diplomové práce Mgr. et Mgr. Radka Janebová.
- 9) *Počet dětí v ústavní péči*. Ústav pro informace ve vzdělávání. Dostupné z: <http://www.uiv.cz/rubrika/206>
- 10) Počet klientů v domě na půli cesty. Zpravodajství Naděje. Dostupné z: <http://www.nadeje.cz/archiv/2004/zp/zp0403172.html>
- 11) TOUŠEK, Ladislav. *Analýza situace „bezdomovců“ v Plzni včetně identifikace jejich počtu: Zpráva z výzkumu. Zpracováno pro magistrát města Plzně*. Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu při Katedře antropologických a historických věd Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni (CAAT). Plzeň 2009. 65 s.

Seznam tabulek a grafů

Tabulky:	str.
1) Tabulka č. 1: Genderové rozdělení osob s předchozím pobytem v některém ze zařízení ústavní výchovy, včetně délky pobytu	30
2) Tabulka č. 2: Počet osob v ústavní výchově	31
3) Tabulka č. 3: Počet osob v ústavní výchově mimo diag. ústav	32
4) Tabulka č. 4: Pobyť klientů v ústavním zařízení do 18-ti let	37

přílohy:

5) Tabulka č. 5: Převážný pobyt do 18-ti let	1
6) Tabulka č. 6: Zjištěné příčiny bezdomovectví	1
7) Tabulka č. 7: Otázka č. 19	2
8) Tabulka č. 8: Otázka č. 21	2
9) Tabulka č. 9: Otázka č. 23	2
10) Tabulka č. 10: Otázka č. 20	2
11) Tabulka č. 11: V jaké rodině klienti převážně vyrůstali	3
12) Tabulka č. 12: Způsob ztráty bydlení	4
13) Tabulka č. 13: Počet dětí v zařízení ústavní výchovy k 31.10.2008	5
14) Tabulka č. 14: Příchody a odchody dětí v průběhu školního roku	5
15) Tabulka č. 15: Počet dětí přijatých a rozmístěných v diagnostických ústavech v průběhu školního roku 2007/2008	6

Grafy:	str.
1) Graf č. 1: Genderové rozdělení osob s předchozím pobytem v některém ze zařízení ústavní výchovy včetně délky pobytu	31
2) Graf č. 2: Počet osob s pobytem v ústavní výchově (mimo samostatný pobyt v diagnostickém ústavu)	32

přílohy:

3) Graf č. 3: V jaké rodině klienti převážně vyrůstali	3
4) Graf č. 4: Rozdělení počtu dětí podle typu ústavní výchovy (mimo diagnostické ústavy)	5
5) Graf č. 5: Příchody a odchody dětí v průběhu školního roku	6

Seznam příloh

Příloha A: výzkum Institutu kriminologie a sociální prevence (IKSP) „*SONDA*“

Příloha B: výzkum Institutu zdravotní politiky a ekonomiky (IZPE) „*Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty*“

Příloha C: výzkum sociálního kurátora pro Prahu 1

Příloha D: výzkum Centra aplikované antropologie a terénního výzkumu (CAAT)
„*Analýza situace „bezdomovců“ v Plzni včetně identifikace jejich počtu*“

Příloha E: statistika Ústavu pro informace ve vzdělávání (ÚIV) „*Zařízení pro výkon ústavní výchovy*“

Příloha A:

Výzkum prováděný v roce 2006 Institutem kriminologie a sociální prevence (IKSP)

Kde převážně žili do osmnácti let		
	Abs. čísla	%
V úplné rodině	97	61,8
V neúplné rodině	40	25,5
Ústavní výchova	9	5,7
Kombinace	6	3,8
Jinak	5	33,2
CELKEM	157	100

Tab.č. 5: převážný pobyt do 18-ti let.

Zjištěné příčiny bezdomovectví		
	abs. čísla	%
rozvod	29	18,5
neplacení nájemného	19	12,1
návrat z vězení	11	7
ztráta zaměstnání s ubytovnou	13	8,3
nikdy neměl byt	10	6,4
návrat z dlouhodobé léčby	3	1,9
více důvodů	26	16,6
jiné důvody	44	28
neuveďeno	2	1,3
CELKEM	157	100

Tab.č.6: Zjištěné příčiny bezdomovectví

Příloha B:

Projekt IZPE – výzkum Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty.

Uvedený výzkum probíhal u 900 bezdomovců a podílelo se na něm pět organizací, které na území hlavního města Prahy poskytují bezdomovcům sociální služby.

Otázka č. 19:		
V jaké rodině jste převážně vyrůstal(a)?	absolutní	relativní v %
V úplné rodině, s oběma rodiči	538	60
V neúplné rodině, pouze s jedním rodičem	213	24
V rodině příbuzných (u babičky, tety, strýce apod.)	42	5
V adoptivní rodině	29	3
V pěstounské péči	14	2
Neměl(a) jsem rodinu (v ústavní péči)	53	6
(Prázdné)	5	1
CELKEM	894	100

Tab. č. 7: V jaké rodině jste převážně vyrůstal(a)?

Otázka č. 21:		
Strávil(a) jste část nebo celé dětství v dětském domově?	absolutní	relativní v %
Ano	179	19,9
Ne	716	79,6
(Prázdné)		0,6
CELKEM	894	100,0

Tab. č. 8: Strávil(a) jste část nebo celé dětství v dětském domově?

Otázka č. 23:		
Byl(a) jste někdy v dětství v jiném zařízení (diagnostický ústav, výchovný ústav)?	absolutní	relativní v %
Ano	116	12,9
Ne	774	86,2
(Prázdné)	8	0,9
CELKEM	898	100,0

Tab. č. 9: Byl jste někdy v dětství v jiném zařízení?

Otázka č. 20:		
Máte pocit, že Vám někdo v dětství opravdu hodně ublížil?	absolutní	relativní v %
Ano	253	28,1
Ne	622	69,1
Nechci odpovědět	23	2,6
(Prázdné)	2	0,2
CELKEM	900	100

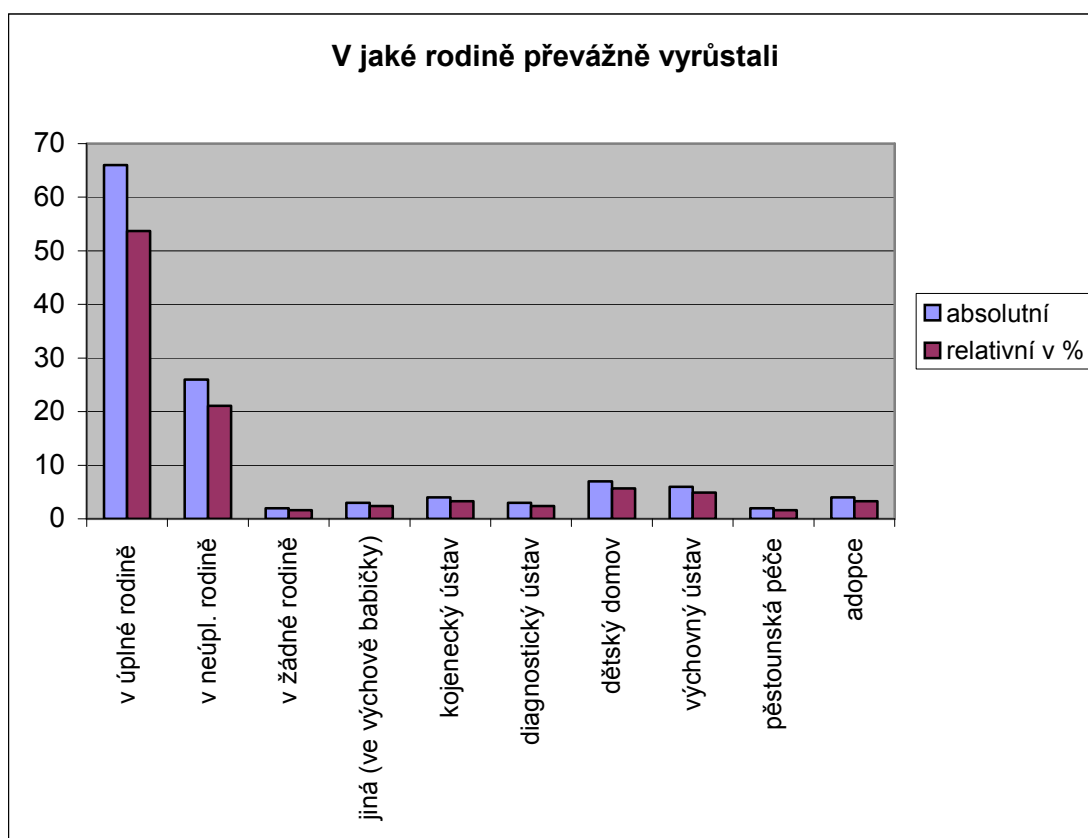
Tab. č. 10: Máte pocit, že Vám někdo v dětství opravdu hodně ublížil?

Příloha C:

Výzkum sociálního kurátora pro Prahu 1

v jaké rodině převážně vyrůstali	absolutní	relativní v %
v úplné rodině	66	53,7
v neúpl. rodině	26	21,1
v žádné rodině	2	1,6
jiná (ve výchově babičky)	3	2,4
kojenecký ústav	4	3,3
diagnostický ústav	3	2,4
dětský domov	7	5,7
výchovný ústav	6	4,9
pěstounská péče	2	1,6
adopce	4	3,3
CELKEM	123	100,0

Tab. č. 11: V jaké rodině klienti převážně vyrůstali

Graf č. 3: v jaké rodině klienti převážně vyrůstali

Příloha D:

Výzkum CAAT Plzeň

Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu v Plzni provádělo pro plzeňský magistrát výzkum bezdomovců, vyskytujících se na území města Plzně. Výzkumníci mimo jiné zkoumali důvody ztráty bydlení.

Podrobné důvody jsou vyjádřeny v následující tabulce⁶¹:

Způsob ztráty bydlení:		
	Abs. četnost	%
Neplacení nájemného	28	17,8
Exekuce nemovitosti	8	5,1
Ztráta služebního bytu/ubytování	16	10,1
Neshoda s rodiči/příbuznými	36	22,9
Rozvod	30	19,1
Nikdy neměl/a	8	5,1
Jiný	11	7
Smrt druha	2	1,3
Návrat z vězení	4	2,5
Podvod	3	1,9
Domácí násilí	5	3,2
Ukončení nájmu/vystěhování	3	1,9
Neodpovědělo	3	1,9
CELKEM	157	99,8

Tab.č. 12: Způsob⁶² ztráty bydlení u 157 plzeňských bezdomovců

Ze způsobu (lépe snad „důvodu“) ztráty bydlení předchozí pobyt v ústavní péči nevyplývá, nicméně lze předpokládat, že osoba, která přešla s dosažením zletitosti z ústavu „na ulici“, jistě neuvedla např. „Ztráta služebního bytu“ nebo „Exekuce nemovitosti“. U těchto osob připadá v úvahu „Nikdy neměl“ - 5,1% popř. „Jiný“ – 7%, event. „Ukončení nájmu“ – 1,9%.

⁶¹ tamtéž. str. 23

⁶² Termín použitý řešiteli výzkumu. Možná by byl vhodnější termín „Důvod“

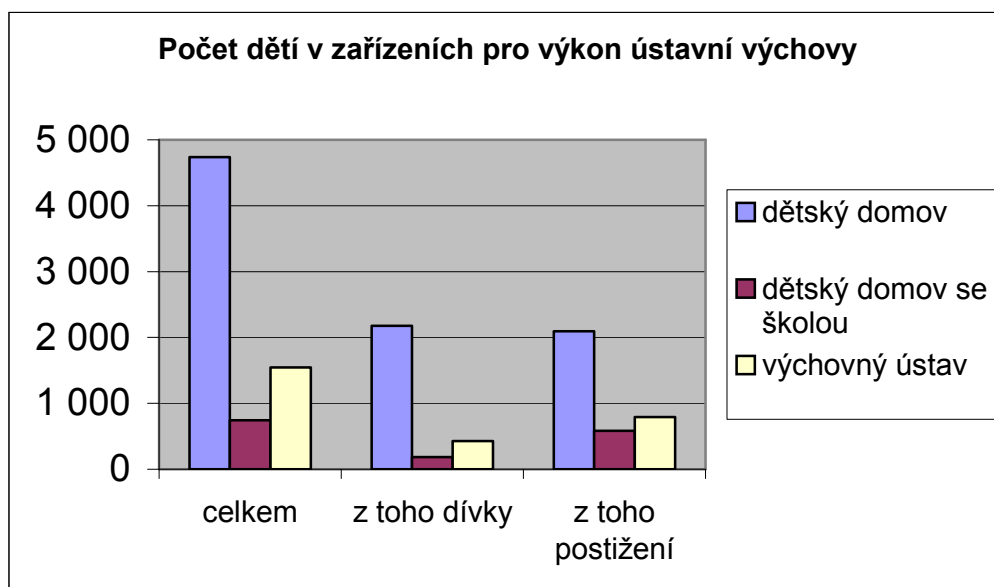
Příloha E:

Statistika počtů dětí v ústavní výchově

Statistika ÚIV (Ústav pro informace ve vzdělávání) k 31.8.2008. Počet dětí v ústavní péči a počet dětí, které v průběhu školního roku ústavní péči opustily, resp. byly do ní umístěny⁶³:

Zařízení pro výkon ústavní výchovy - počet dětí			
	celkem	z toho dívky	z toho postižení
dětský domov	4 739	2 178	2 092
dětský domov se školou	742	186	584
výchovný ústav	1 546	426	794
diagnostický ústav	793	356	399
CELKEM	7 820	3 146	3 869

Tab. č. 13: Počet dětí v zařízeních pro výkon ústavní výchovy k 31.10.2008

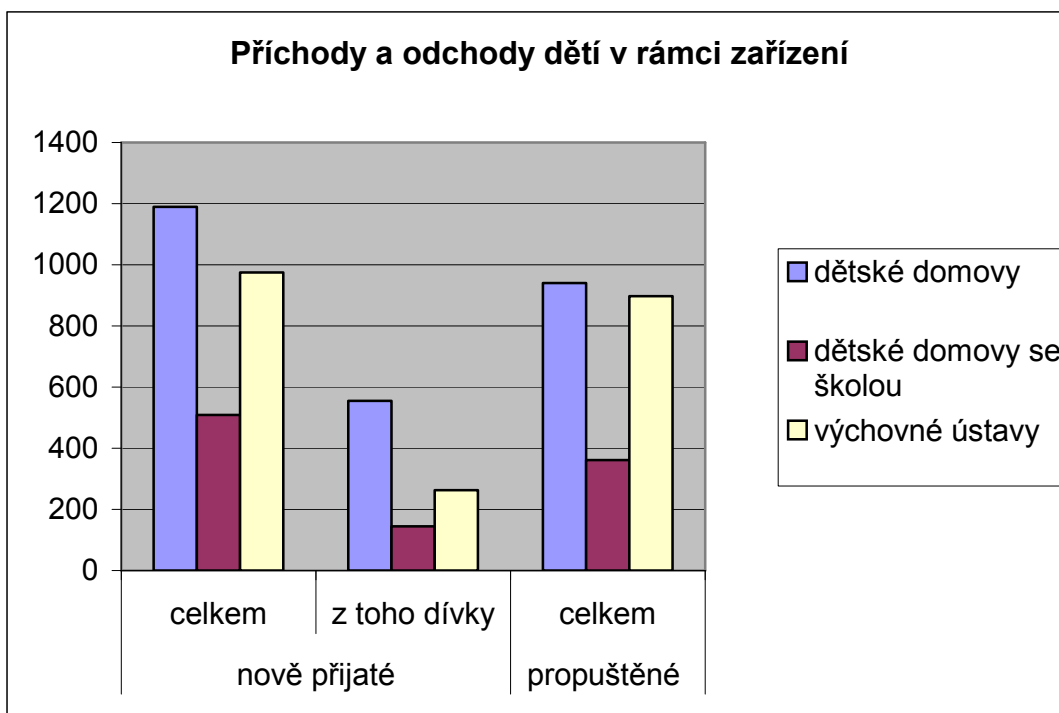

Graf č. 4: Rozdělení počtu dětí podle typu ústavní výchovy (mimo diagnostické ústavy)

Příchody a odchody dětí v rámci zařízení			
zařízení	nově přijaté		propuštěné celkem
	celkem	z toho dívky	
dětské domovy	1 190	555	940
dětské domovy se školou	509	144	361
výchovné ústavy	975	263	897
Celkem	2 674	962	2 198

Tab. č. 14: Příchody a odchody dětí v průběhu školního roku

⁶³ Ústav pro informace ve vzdělávání. Dostupné na: <http://www.uiv.cz/rubrika/206>

Graf č. 5: příchody a odchody dětí v průběhu školního roku

diagnostické ústavy					
přijato	rozmístěno	z toho rozmístěno do ústavní péče			
		VÚ	DD	DDŠ	celkem
2296	2856	874	1177	497	2548

Tab. č. 15: Počet dětí přijatých a rozmístěných v diagnostických ústavech v průběhu školního roku 2007/2008